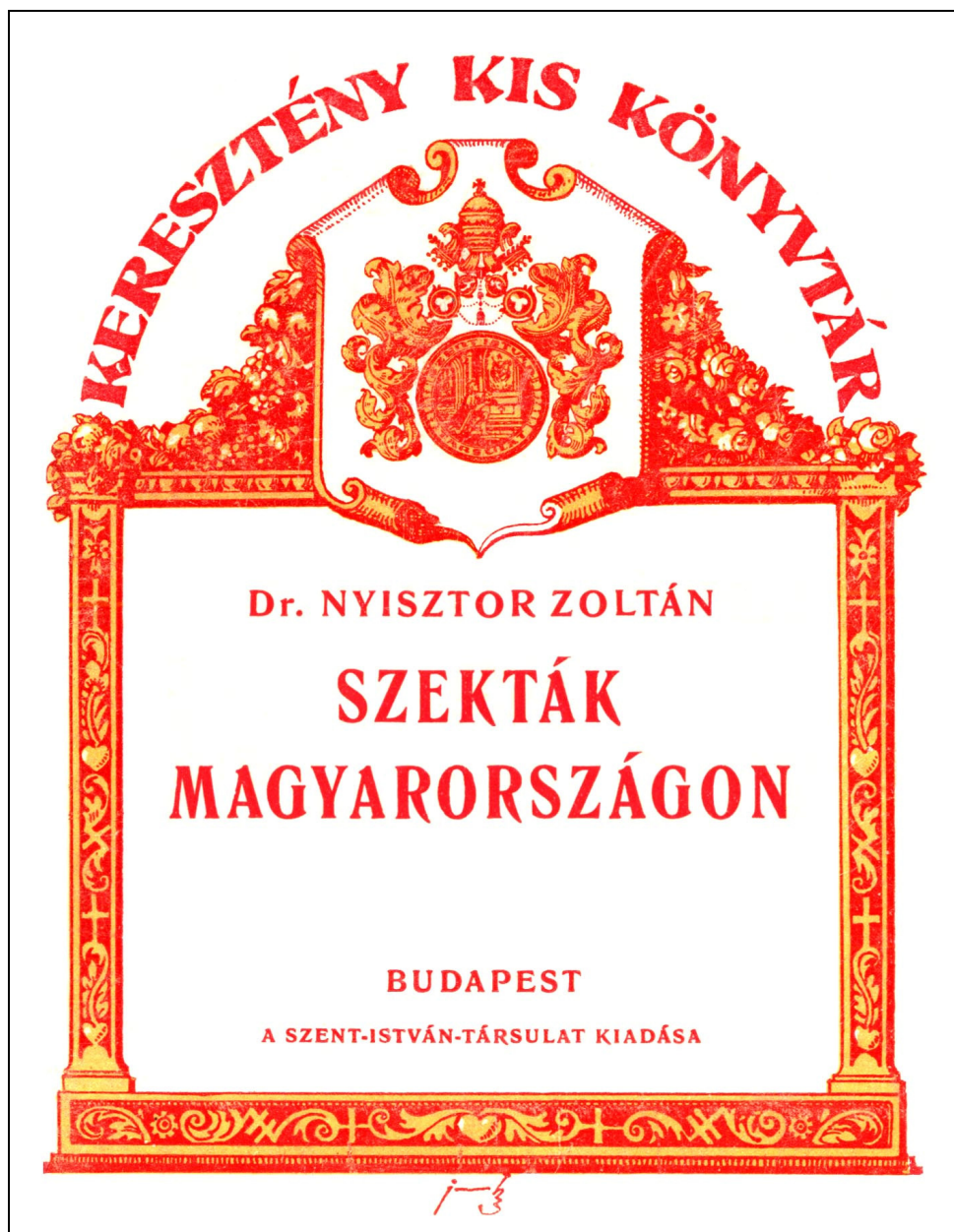

Nyisztor Zoltán
Szekták Magyarországon
Methodisták, nazarénusok, Üdv Hadserege stb.

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Dr. Nyisztor Zoltán
Szekták Magyarországon
Methodisták, nazarénusok, Üdv Hadserege stb.

Nihil obstat.
Dr. Nicolaus Töttössy
censor dioecesanus.

Nr. 3128. Imprimatur.
Strigonii, die 24. Septembris 1925.
Julius Machovich
vic. generalis.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1926-ben jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté. Az anyagot Kreschka Károly vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	4
I. A szektákról általában	5
a) Keletkezésük.....	5
b) Jellemzésük.....	6
c) Számuk.....	8
d) Kortörténeti szempontból	8
e) Lélektani szempontból.....	10
f) Hasznuk – káruk.....	11
II. Egyes szekták	14
a) Methodisták	14
1. Története	14
2. Tana.....	15
3. Megítélése	18
b) Nazarénusok	18
1. Története	18
2. Tana.....	20
3. Bírálata.....	21
c) Üdv Hadserege. (The Salvation Army)	22
1. Története	22
2. Szervezete	24
3. Tana.....	24
4. Megítélése	26
d) Millenisták vagy Russel követői.....	27
1. Története	27
2. Tana.....	28
3. Megítélése	31
e) Mormonok vagy az utolsó napok szentjei	31
1. Története	31
2. Tana.....	33
3. Megítélése	34

Előszó

Egy csokorba szedve itt találja az olvasó a magyarországi vallási szektákat. Újakat s régieket egyaránt. Azokat, melyek már talajt fogtak, vetést látnak s azokat is, melyek még az ekeszarvát fogják s most hasítanak bele a magyar földbe.

Furcsa egy csokor: a színek, az illatok orgiája; naiv elgondolások, holdkóros eszmék dervistánca; mint rajzó szúnyogsereg a nyári melegtől pálló Tiszaháton. S furcsa virágok: száraz száron kókadt fejek; mint romlott ízlés csinált virágjai; nem az isteni erő friss fuvalma, hanem az emberi erőlködés, izzadság szaga csap ki belőlük.

Sokat panaszkodnak azon, hogy a nyugati kultúráramlatok milyen nehezen fogamzanak meg a magyar ugarban. Ezzel szemben azonban a vallási élet őrtállói nem kis szomorúsággal állapíthatják meg, hogy a vallási erjedéseknek, szektárius kalózkodásoknak termékeny talaja a magyar haza. Miért? Talán mert még mindig nagyon keleti a magyar? Álmodozásra, rajongásra, fanatizmusra kész? Vagy talán már nagyon is nyugati? Degenerált, hajlékony, ellenállásra képtelen? – A háború, a nyomor, a szenvedés, a munkanélküliség mindenesetre sokat tesz. Az elemi csapások, katasztrófák, lelki megrázkódtatások örök forrásai a vallási mozgalmaknak, lelki újjászületéseknek. Az is igaz, hogy az érdekesség, az újság ingere mindig vonzotta az embereket. Sőt – közfelfogás szerint – a dollár varázsa se áll utolsó helyen.

De mindegy, akármit is legyen, mi katolikusok előre védekezünk. Mielőtt a veszély nagyra nőne, fenyegetővé válna. S a védekezésnek legjobb módja, ha megelőzzük őket. Megelőzzük őket igazi, alapos felvilágosítással.

Ez a cél indítja útnak e kis könyvet. Feltárni a szekták történetét, tanait a maguk meztelenségében. Hiszem, hogy ez az őszinte feltárás egyúttal a legjobb cáfolat ellenük. – A szektákról szóló általános rész, továbbá az egyes szektákhoz fűzött cáfoló megjegyzés inkább csak a mű teljességéért való.

Budapesten, 1925 pünkösdjében.

Dr. Nyisztor Zoltán

I. A szeztákról általában

A *szezta* szó latin eredetű s első jelentésében egy levágott, lemetszett részt jelentett. Később megszorították e szó értelmét s pártot vagy iskolát, nevezetesen vallási pártot vagy vallási iskolát jelentett. A kereszténység még különösebb értelmezést adott e szónak, amikor az Egyház testéből kiszakadó tévtanokra, illetőleg azok nyomán járó mozgalmakra foglalta le. A buddhizmus vagy az izlam tehát nem szezta, mert az anyaszentegyház testéhez semmi köze, de viszont minden eretnekség szezta, mert az Egyház fájáról tör le egy-egy ágat.

A XVI. században még szűkebbre vonták e szó értelmét. A protestantizmust ugyanis, főképp azokban az országokban, melyekben polgárjogot, sőt állami támogatást nyert, különösen hol uralkodó vallássá lett, nem nevezték többet szeztának, hanem nemzeti egyházaknak (Landeskirche) vagy egyszerűen egyházaknak. Így például Németországban a lutheránus és református vallást, nálunk Magyarországon még ezeken kívül az unitáriust is. Szeretik ezeket történelmi egyházaknak is nevezni s velük szemben minden más a szezta fogalma alá esik.

E szófejlődés értelmében tehát szeztának kell neveznünk minden olyan vallási gyülekezetet, mely a történelmi egyházakon kívül áll, saját rendszerrel bír, de a keresztény kinyilatkoztatásban gyökeredzik.

a) Keletkezésük

Téves az a felfogás, mely a szeztákat mind és mindig a protestantizmussal akarja összefüggésbe hozni. Nem! A szezták története oly régi, mint maga a katolikus anyaszentegyház. Mint hulló falevelek, lesorvadt szirmok, elhalt gallyak jelzik úton-útfélen századokon át az Egyház útját. Mint valami szomorú kísérőjelenség, szükséges rossz („oportet ut fiant”), lerázhatatlan métel, örök emberi átok szüntelen vele vannak.

Szeztákkal már az apostoloknak is volt dolguk. Szent Pál eleget hadakozik ellenük, főként a kolosszaiakhoz írt levelében. Az Apostolok cselekedeteiben (1,23) említett bűbajos Simont pedig a szentatyák Szent Irén óta állandóan minden eretnekek ősapjának hívják. Különbben Menander, Cerinthus eretnekek szintén az apostolok kortársai voltak.

Ha a szezták történelmén végigpillantunk, lehetetlen észre nem venni azt a kétségbeesett harcot, vergődést, melyet az emberi elme a kinyilatkoztatott isteni igazság körül folytat. Az egyik oldalon adva volt a kinyilatkoztatás, melynek megőrzése, rendszerbe öntése, magyarázása, megértetése az apostolokra hárult. S a másik részről adva volt az emberi elme a maga korlátoltságával, de egyúttal az akkori világ mélyen ülő vallási és tudományos nézeteivel. Mi sem természetesebb tehát, minthogy a csak magában bízó emberi elme összekeverte a keresztény tanokat a maga zsidó vagy pogány nézeteivel. Ez a szezták igazi forrása.

De viszont az is igaz, hogy valóban kedvező atmoszférát a szezták számára a protestantizmus teremtett. S azóta is minden új szezta a protestantizmus talaján fakad ki. Ez volt az a nagy partszakadás, amit sohasem sikerült többé betönni, kijavítani. Az addig egy irányban folyó nyugati kereszténység kettészakadt s a kitoró ág: a protestantizmus új medert ásott magának. De úgy látszik, hogy saját bűne lesz átkává és végzetévé. Nem bír egységes maradni, nem bírja tömegét egy mederben leúsztatni, hanem mind kisebb és kisebb patakokra, erekre oszlik, melyek megtizedelik erejét s lassanként talán a felszívódáshoz, kiszáradáshoz vezetik.

A mai modern szeztáknak a protestantizmusból való leszármaztatása nem tisztán időrendi, hanem elsősorban rokonsági kérdés. A protestantizmus a maga élet-halálharcában

nemcsak külsőleg szerzett szabad vallásgyakorlatot, hanem kardinális tételeivel megteremtette a legkedvezőbb talajt a szekták keletkezéséhez és kifejlődéséhez.

A protestantizmus alaptétele ugyanis a Szentírás egyedülvalóságáról szól. Hogy mit higgyek, hogyan higgyek, annak egyedüli forrása és normája a Szentírás. Ami benne van, isteni ige, csalhatatlan igazság; ami nincs benne, hitvány, hiú, emberi találmány.

De még rémesebb volt a második lépés, mely a szubjektivizmus szeszélyes karjaiba dobta az egész isteni kinyilatkoztatást. A protestantizmus szerint ugyanis nincs csalhatatlan tanítói hivatal, hanem minden egyes ember nemcsak olvasója, de egyúttal magyarázója, értelmezője, szinte bírója a Szentírásnak.

S itt kezdődik a protestantizmus szörnyű pusztítása az emberi lelkekben. S innen van az, hogy a protestantizmust tesszük felelőssé a szekták keletkezéséért. Mert ha egyszer csak a Szentírás a hit forrása s minden ember szabadon értelmezheti a Szentírás szavait, mi sem természetesebb, minthogy a Szentírásnak száz és ezer magyarázata is akad az emberi elme különbözősége miatt. Quot capita, tot sententiae – ahány fej, annyi vélemény – mondja a régi latin közmondás. Szinte az a csoda, hogy még több protestáns szekta nincs, hisz a kapu tárva nyitva áll minden külön ember vélekedés számára. – De talán van is; ha nem is meghirdetve, gyülekezetekbe tömörítve, de szunnyadva a lelkek mélyén. Egy-egy protestáns kongresszus megdöbbenő élesen világít rá az egy és ugyanazon kérdés körül élő véleménykülönbségekre; s talán nem is nagyon túlzott az, aki azt állította, hogy minden tízedik protestáns embernek más-más vallása van.

Véleményünket igazolja a hivatalos nemzetközi statisztika is, mely az újabb kori vallási szektákat a protestantizmus gyűjtőneve alatt foglalja össze.

b) Jellemzésük

Ha tehát az újabb kori szektákat jellemezni akarjuk, ezt az örök protestáns vonást kell bennük elsősorban kiemelnünk. A vallási szubjektivizmus talaján állanak mindannyian; osztoznak Luther és Kálvin bűnében, amennyiben elvetik a csalhatatlan tanítói hivatalt, a Szentírást a hit egyedüli forrásának proklamálják s minden ember számára a Szentírás szabad értelmezésének jogát követelik. Amiből persze logikus a következtetés, hogy a szekták megcáfolása vagy hatásos leküzdése a protestantizmus részéről szinte lehetetlen. Ugyanazok a hibák mind a két oldalon; ami az egyiknél erény, a másiknál nem lehet bűn. Ami a protestantizmusnak lelke, magva, ugyanaz volt a szektáknál is az életcsíra.

De ez a protestáns rokonság nemcsak a kiindulópontnál van meg, hanem több-kevesebb kivétellel a szekták tanításán is végighúzódik. A hagyományok elvetése, a Szentírás megnyirbálása, a szentségek számának redukálása, az egyházi hierarchia megvetése, a purgatórium tagadása stb. mi más, ha nem közös protestáns vonás?

De másrésről amellet sem hunyhatunk szemet, hogy az újabb kori vallási szekták bizonyos közeledést mutatnak a katolikus anyaszentegyház felé. Mintha a protestantizmus jege olvadni kezdene; vannak már kardinális tételek, amelyekben a szekták áttörték a protestantizmus százados merevségét.

Vegyük például a vallási élet egyik legfontosabb részét, a megigazulás kérdését.

Luther és Kálvin azt állították, hogy az eredeti bűn következtében az ember szabadakarata egészen tönkrement és magától már csak bűnre képes. Következésképpen a megigazulás sem lehet valami belső, lelki megtisztulás a megszentelő kegyelem által, hanem egy tisztára külső, névleges valami. Isten befödi, de el nem törli az ember bűneit; Krisztus megváltói cselekedete miatt nem tekint Isten többet bűneinkre, hanem Krisztus igazságát és megváltását betudja az embernek. Így a reformátorok.

A mai szekták gyakran eltérnek a protestáns felfogástól s bár dogmatikai felkészültségük sokkal gyengébb, semhogy felfogásuknak nyílt és szabatos kifejezést adnának; tanításuk,

életük, berendezkedésük arra enged következtetni, hogy a katolikus egyháznak megfelelően ők is az ember benső megigazulásában, lelki újjászületésében hisznek. Ezért beszélnek oly szívesen „megtérésről”, „felébredésről”; ezért oly gyakori náluk a bűnbánat felkeltése, Jézushoz, az üdvözítőhöz való menekülés; ezért helyeznek nagy súlyt a lelki életre, a megszentülésre s ezért tartanak gyülekezeteikben szigorú, sőt néha túlszigorú egyházi fegyelmet. Az Üdv Hadserege még térdeplőt is állít a kereszttövébe s bűnbánó-padnak nevezi el. A bűnök nyilvános megsiratására s egyúttal a kereszttövében való bizodalomra int.

Érdekes és jellemző tünet a szechtáknál, amiben van határozottan valami őskeresztény vonás, a szigorú egyházi fegyelem. Névleges hívők nem igen vannak közöttük; egyházukkal eleven kontaktust tartanak fenn. Már a tagfelvételnél válogatással élnek; megrostálják a jelentkezőket. Nemcsak hitet követelnek tagjaiktól, de erkölcsi kötelezettségeiket is számon kérik. Hanyag vagy botrányt okozó tagjaikat pedig egyenesen kizárják a gyülekezet kebeléből. Főképp vallásos összejöveteleiket és istentiszteletüket veszik nagyon komolyan.

Az is katolikus vonás ezen szechtáknál, hogy a protestantizmus merev, élettelen negációja helyett pozitív, személyes, cselekedetekben megnyilvánuló, egyéni életet hirdetnek és követelnek. Nyílt, szabatos tagadása a lutheri elvnek, hogy a hit egyedül üdvözít, még nincs meg náluk – talán ez is csak a teológiai képzettség hiányára vall – de egész berendezkedésük arra mutat, hogy felfogásuk szerint a hit cselekedetek nélkül holt. Ezért intenzív, meleg élet lüktet a szechták gyülekezeteiben, ami még a kívülállót is bizonyos megilletődésre és elismerésre kényszeríti. Lehet, hogy még sok a fanatizmus és rajongás is ezekben a megnyilvánulásokban, ami mindenestre beteges tünet, de jó szándékukban nincs okunk kételkedni. Nem írjuk alá azt a túlzást, mely szerint a szechták képviselik a dogmatizáló, vitázó kereszténységgel szemben a gyakorlati, krisztusi kereszténységet, de viszont elismerjük, hogy őszinte törekvésük a tökéletességre sok-sok keresztény számára megszégyenítő példa lehetne.

Az újabb kori szechtáknál mint érdekes s egyúttal jellemző tünetet kell kiemelnünk azt a körülményt, hogy minden szechta valamely különös, rajongó eszmének köszöni létét. A legtöbbször kiemel a Szentírásból egy-egy idézetet s azt vagy túlozva, értékén felül túlbecsülve, vagy meg nem értve egy új vallás kiindulópontjává és sark tengelyévé teszi. A többit csak mint kész ruhát a protestantizmus áruházából akasztja reá.

Ezekből az új szechtákból hiányzik az egyetemes áttekintés, a széles, mindent átfogó perspektíva. A kinyilatkoztatás nagy kincstárából csak egy-egy gondolat ragadja meg őket, a többit szinte észre sem veszik, vagy hallgatással mellőzik. Egy-egy különös, mondhatni különönc gondolat, mely a kinyilatkoztatás életbevágó nagy tényei mellett szinte alig érdemel figyelmet, naggyá nő, szinte toronnyá magasztosul az ő szemükben s vallásos életüket is azon egy gondolat kiélésének szentelik. Így válnak apró kis kérdések a kereszténység választóvizeivé. Így a kereszttelés módjának, Krisztus eljövételének, a vasárnap megszentelésének, az eskünek stb. kérdései.

Szűken markolják ezek a kinyilatkoztatást s Krisztus bámulatos, nagyszerű rendszere náluk egy-egy sztereotip mondássá zsugorodik össze. Nem érnek fel a Krisztus-alapította fellegvárig, hanem egy-egy kőbe, sánchba, lőrésbe kapaszkodnak bele. Nincs szemük az egész áttekintésére s egy-egy részletkérdés már gyászos útvesztővé válik számukra. Egy-egy sugarat fognak csak fel a kinyilatkoztatás napjából, de a déli verőfény sugárözöne ismeretlen előttük. – A régi szechtáknak a maiakkal szemben egy kétségtelen előnyük és erényük van: nagy kérdések útvesztőin, isteni titkok jeges homályában tévedtek el; a mai szechták megbotlanak, elvérzenek egy-egy száraz ágon, egy-egy szalmaszálon.

Az is érdekes tünet, milyen gyenge oldala a mai szechtáknak a teológia. Felépítik, összetakolják rendszereiket, de a bizonyítással azután nem sokat törődnek. Sőt a legtöbbször bizonyos idegenkedés, mondhatnám megvetés, gyűlölet mutatkozik a tudományok iránt.

Alapítóik nem sokat bizonyítgatnak, hanem bizonyos ihletségre, isteni sugalmazásra hivatkoznak. A legtöbbnél a hit hirdetéséhez ma sem szükséges valami alaposabb előkészítés; gyülekezeteikben az áll fel s az beszél, aki érzi, hogy a Szentlélek megszállta.

c) Számuk

A szekták számát pontosan megadni szinte lehetetlen. A kereszténység alapításától a protestantizmus kitöréséig számuk mintegy százra tehető. De tiszavirág-éltűek voltak, ma már hírmondó is alig akad közülük.

A protestantizmus által megnyitott új éra természetesen még több szektát termelt ki. Hozzávetőlegesen 500–600 szektát számolnak azóta. Megnevezésük, felsorolásuk lehetetlen feladat. Vannak szekták, melyeknek nevét – hogy egy régi mondással éljünk – csak az Isten tudja. Természetesen ezek sem maradtak fenn mind. A legtöbb, mint angolkóros gyermek, a korai halál csíráját hordja magában már megszületésekor. Alig van nép, mely vallásalapítót ne „ajándékozott” volna a világnak. Mi magyarok – hál’ Istennek – csak az unitárius Dávid Ferencsel, meg az erdélyi szombatosokkal „dicsekedhetünk”.

A protestantizmuson kívül nagy lendületet adott a szektárius életnek Amerika. Az Egyesült Államok megalakulásakor az alkotmány magában foglalta azt is, hogy minden nő és férfi egyéni meggyőződése és hite szerint tisztelheti az Istent. „A kongresszus nem gátolhat meg egy vallásfelekezetet sem vallása szabad gyakorlásában.”

Az ily értelmű teljes vallási szabadságnak tudható be, hogy az Egyesült Államokban sokkal több vallásfelekezet van, mint a világ bármely más országában, sőt hogy ez az ország vált a szektárius tombolásnak valóságos gyakorlóterévé.

Éppen ezért, ha a ma is élő szekták számát akarjuk megállapítani, az amerikai vallásstatisztikát kell alapul vennünk.

Az 1923. évi statisztika szerint az Egyesült Államokban több mint 200 különféle vallásfelekezet van. Természetesen ezek közül sok, olyan kis árnyalattal tér el a másiktól, hogy legalább 158-at közülük 24 egyházba lehet csoportosítani. Így például a lutheránusok 18, a baptisták 14, a methodisták 15 ágra oszlanak. Ily módon lehet mondani, hogy Amerikában 50 különféle fő vallásfelekezet van, amiben persze a nemkeresztény felekezetek is bent vannak.

A következő öt vallásfelekezetnek van egynél több millió tagja: baptista 7 millió, methodista 3 millió, presbiteriánus 2 1/2 millió, Piscipes of Christ 1 1/4 millió, végül episzkopális 1 millió.

Félmilliónál több tagja van a kongregacionalistáknak (800.000) és a mormonoknak (600.000).

Magyarországon hét szekta talált talajra. A baptistákról és adventistákról külön füzetben tárgyaltunk. Jelen esetben a methodisták, nazarénusok, Üdv Hadserege, millenisták és mormonok kerülnek vizsgálat alá.

d) Kortörténeti szempontból

Egyik legérdekesebb vizsgálódási felület mindenesetre annak a kikutatása, vajon a szekták és koruk között milyen összefüggés állapítható meg. A hangsúly nem azon van, vajon az emberi eszme termékenyíti-e meg a kort vagy a kor-e melegágya a hódító eszméknek, hanem hogy a kettő között milyen kölcsönhatás van.

A régi szekták – s ez védelmükre legyen mondva – több vagy kevesebb kivétellel erős, szinte szerves összefüggésben állottak korukkal. Nem hirtelen támadtak furcsa, egzotikus, értetlen virágként, hanem ott éltek a kor méhében, ott nyöszörögtek a kor vajúdásaiban; tartalmilag, formailag elő voltak készítve.

A helyszűke nem enged bővebb elmefuttatást, vessünk hát egy pár hirtelen, kalandozó reflektorfényt a legősibb szezták dzsungeljébe.

A kereszténység fellépése idején két nagy vallási rendszert talál s a térítés következtében ezzel a két vallással s azok kultúrájával kerül összekötetésbe. Tudniillik a zsidó s a pogány vallással. A történelem ugyan kimutatja, hogy mindkettő túl volt már fénykorán, sőt a hanyatlás, az elsorvadás legszomorúbb stádiumában volt; eleven, életadó forrásaik rég kiszáradtak s vergődésük, halálvívódásuk egyenest a megváltás előkészítése volt; de azért eszmék mélyen bent ültek az emberek lelkében, évezredek hagyománya szentelte meg és szentesítette őket. Természetes vagy legalább is emberileg érthető, ha az ősegyház első szeztái a zsidó vagy pogány vallással való összekeveredésből erednek. Így keletkezik a judaizmus és a gnoszticizmus, majd a kald-babiloni és buddhista keveredésből a manicheizmus.

Mikor a kereszténység az első, csodás térítés lázán túlesik, elkezdődik a belső elmélyülés. A kinyilatkoztatás pusztá tanai nem elégítik ki az embereket, összefüggéseket, magyarázatokat, következtetéseket keresnek. Értelmessé, logikussá akarják tenni a hitet, hogy a legkritikusabb lelket is kielégíthessék. A dogmák eme tudományos fejtegetésénél azonban lépten-nyomon megbicsaklik, kisiklik az emberi elme s megszületnek a dogmatikus eretnokségek. Szinte kétségbeejtő elnézni az emberi elme kínos vergődését a kinyilatkoztatás isteni titkaival. A Szentháromságnak, Krisztus istenemberségének stb. kérdése egész áradatát a szeztáknak indítja el.

Az őskeresztények példás buzgósága érthető volt. Az első lelkesedés lángja lobogott bennük. Tanítómestereik apostolok, szentek voltak s a vértanúk vére termékeny mag volt. A küzdelem megacélozta erejüket s még azt is szabad feltételeznünk, hogy a Szentlélek kegyelme erősebben és kiadósabban működött. Az első nagy győzelmek, a világ meghódítása után azonban beállott a nyugalom tespedése. A buzgóság ellanyhul, a fegyelem meglazult, a jólét polipkarjai befonták a lelkeket s az erkölcsi élet színvonala süllyedni kezdett. A jámbor, a nemes lelkeket mindig bántotta ez a tudat; a múlt fénye mint varázsálom, csodaország járt vissza lelkükben. Azt hitték, hogy az őskeresztény állapot visszaállítása szent kötelesség s mivel a szó, a példa nem látszott elég hatásosnak, azt hitték, hogy ez az állapot csak a parancsok megszigorításával, sőt új parancsok felállításával érhető el. Így álltak elő a morális eretnokségek, mint a montanizmus, novatianizmus.

A középkor különös, bizarr világa kitermeli végre a szociális eretnokségeket, melyeknek szülő okát társadalmi bajokban, főként a középkor társadalmi egyenlőtlenségében kell keresnünk. Közös vonásuk, hogy erősen kikeltek az egyházi és világi felsőbbtség és az egyházi vagyon ellen. A jobbagység nyomora, a súlyos adóterhek alatt roskadozó polgárság jajkiáltása volt ez. A helyzet elkeseredést szült a nagyok és gazdagok ellen, és mert közéjük tartoztak az egyházfők is, ellenük is s rajtuk keresztül maga a hierarchia ellen is. Így jön létre a valdiak és albiak stb. szeztája.

Amily lojálisan elismertük, hogy a régi szeztáknak koruk tudományos és erkölcsi mozgalmaival szoros kapcsolata, belső összefüggése van, éppoly őszintén kell megvallanunk, hogy ez a vonás az újabb kori szeztáknál teljesen hiányzik. A kor lelke, tudományos vagy erkölcsi vívódásainak szelleme teljesen hiányzik belőlük. Mintha nem is ebben a korban fakadtak volna s nem is ennek a kornak szólanának.

S ha van bennük egyáltalán érték s javító, nemesbítő elem, úgy az egy régi, szinte örök vonás: a régi jó állapotok, az őskeresztényi élet visszasírása.

Máskülönben idegen tőlük a kor lelke. Furcsa, tarka, csinált virágok. Vagy a tudatlanság, vagy az álmodozás termékei. Mintha az eszmék nem tombolnának, nem viharzanának manapság is. Mintha a kor tudományos, társadalmi és szociális bajai nem nyújtanának semmi tápot – ha már egyszer lenni kell – új szezták kialakulásához.

A hit és hitetlenség mai élet-halálharcában szinte komikusan festenek piciny részletkérdéseikkel, alig észrevehető árnyalati különbözőségeikkel. Mintha kitalálók, megépítők nem is a mai kor emberei volnának, vagy legalább is befalazott szobában, világtól, élettől elvonatkozva álmodoznának, tervelnék ki egész hitrendszerüket. Nem az életből fakadtak, tehát nem is az életnek valók!

Talán az Üdv Hadserege az egyedüli, melyen végigdübörög a mai kor lelke. A mai kor, mely vérző-sebes a szociális bajoktól, de azok megoldásához eljutni nem tud. A mai kor, mely szomjúhozza a vallást, szereti Krisztust, a szegények, elesettek vigaszát, de pozitív hittel töltekezni már nem tud.

A többi? Idegenül, esetlenül hat. Álmodozók, rajongók gyülekezete, melynek az élethez semmi köze. A lelkeket megzavarhatják, megingathatják, de még kortörténelmileg sem jelentenek értéket.

A protestantizmus, az újkor nagy kovásza, rég kitombolta magát. Alapvető, gyökeres elvekből indulva ki, eljutott már a maga logikája szerint az utolsó következtetésekig. A Szentírásból, mint egyedüli forrásból indulva ki, rég kidobta már a vallás hajójából mindazt, amit benne halálos biztonsággal, letagadhatatlan erővel kimondva nem látott. Mit akarnak hát még az új szekták?

A methodisták egyik az anglikánokkal s csak a kölcsönös féltékenység tereli őket más-más utakra. A nazarénusok a baptisták rokonai s csak az eskü és fegyverviselés kérdése választotta el őket. A millenisták tulajdonképpen adventisták bővített kiadásban s a mormonok is csak az értetlenségnek s fanatizmusnak köszönik létüket.

A pénz hatalma vagy a fanatizmus ereje tarthatja őket ideig-óráig; de össze kell omlaniok. mert még csak kortörténeti szükségességük és megokoltságuk sincsen.

e) Lélektani szempontból

De szinte még érdekesebb a szekták kutatása lélektani szempontból. Mert ha nem a kor lelke termelte ki, mi indította el mégis az új vallásalapításokat? Mi volt az a lélektani rúgó vagy kényszer, mely a vallásalapítókat hajtotta?

Azt hisszük, nem tévedünk, ha a két legfőbb motívumot az ábrándozásban s az apostoli egyház visszaállításának óhajában jelöljük meg.

A vallásos lélek ugyanis, ha nincs elég értelmi alapja s akarati fegyelmezettsége, ábrándozásra hajlamos. Fantáziája felcsigázódik s lidércclángokat gyújt. Az álom, az ábránd felkapja hátára s ködös útvesztők labirintusába röpíti. S minél többet álmodozik, annál jobban elszakad a reális élettől. Már csak álmainak, fellegvárainak él. S lassankint hinni kezd bennök; valónak, igaznak tartja azokat. Először félti, védi, majd hirdeti, prédikálja. Így termelődnek ki a babonák, a hiszékenységek, az álomlátások, csodavárások, csodalátások; de egyúttal ez az alapja túlnyomórészt a szektáknak is.

Elmúlt idők visszasírása közös emberi vonás. Minden kor a megelőzőt jobbnak tartja s keserűen emlegeti a régi jó erkölcsöket. Különösen áll ez az eset a jámbor keresztényekre. Mikor az Egyház történelmét olvassák, különösen a legendák s rajongó leírások fényfelhőjén át, megremeg a lelkük a gyönyörűségtől és sóhajtva sírják vissza a múltat, az ősegyházat, amikor szentségtől, heroizmustól csillogott a keresztény tábor.

Ez a jámbor és természetes óhaj azután többféleképp nyilvánul meg. Az egyiket magába szállásra, erkölcsi tökéletességre vezeti, a másikat szerzetbe húzza. Kitermeli a szent reformátorokat, mint amilyen Szent Bernát, Assisi Szent Ferenc, Szent Terézia vagy Hofbauer Szent Kelemen voltak, vagy akár a keményen korholó, haragtól villámló prédikátorokat, mint amilyen egy Savonarola volt. De – sajnos – kitermeli egyúttal a szektákat is, melyek nem a Krisztus-adta eszközökkel, a szóval, a példával, a kegyelemmel, hanem új tanok hirdetésével akarnak reformálni.

Azt se lehet letagadnunk, hogy a szezták elburjánzásában nagy szerepe van a Szentírásnak is. Mióta a protestantizmus a biblia szabad értelmezésének tanát felállította, maga a biblia válik lélektanilag a szezták egyik alapjává. Valóban amily jó, annyira rossz is. Amily áldása, olyan átka is az emberiségnek. Megindult a vélekedések végtelen lánc, felszakadt a szubjektívizmus zsilipje s azóta vége-hossza nincs a szezták keletkezésének.

Istenem! milyen bölcs is az Egyház, amikor nem adja akárkinek a kezébe a bibliát. S mit rombolt a protestantizmus, amikor válogatás nélkül szórta az emberek közé!

A kisebb okokat már csak futólag említjük s nagyrészt emberi gyengeségekből fakadnak. Néha a kellő tudás vagy logika hiánya okoz zavart, máskor a hiúság tüskéje veri be a választó éket. Néha a dac, megátalkodottság terem kárhozatos gyümölcsöket, máskor a pusztá, buta véletlen is rombolni vagy építeni kezd.

f) Hasznuk – káruk

Hogy van-e haszna a szeztáknak? Akármilyen különösnek tetszik, mégis igennel kell felelnünk. Küzdünk, harcolunk ellenük, sajnáljuk, hogy vannak, szeretnők, ha nem volnának, de azért megteszik a maguk szolgálatát a gondviselő Isten tervei szerint.

Hogy milyen ez a szolgálat? Feleletül sok mindenre kell rámutatnunk.

Annyi bizonyos, hogy Isten célirányosan rendezte be a teremtett világot. Az ő örök terveiben mindennek megvan a maga helye és rendeltetése. Ahogy a megváltást is csak egy nagyszerű, évezredes előkészítés után valósította meg, úgy az sem lehetetlen, hogy az „egy akol és egy pásztor” eszméjét, tehát az emberiség végkifejletének a tényét is csak hosszas, szétágazó vallási küzdelem és erjedés árán akarja megvalósítva látni.

Sőt még azt se tartjuk lehetetlennek, hogy Isten a szeztákat az Egyház megtisztításában, a világ megjavításában is felhasználja eszközeknek. A szezták keletkezése és terjedése ugyanis mindig megdöbbeneti és védekezésre kényszeríti az Egyházat; az ellankadt buzgóság fellendül, apostoli lelkületű férfiak támadnak s az újjászületésnek nagyszerű reformjai szoktak megszületni. Vegyük csak például a reformáció által okozott nagy hitszakadást. Fájdalmas volt, borzalmas volt, következményeinek terhe alatt roskadozik ma is a világ, de a trienti zsinatnak korszakos eredményeit s az azok nyomán járó lelki újjászületést nemde az kényszerítette ki?

Hiába! A szezták nem Istentől valók; nem utólagos foltozásai az Istennek a megváltás nagy munkáján; belső tartalmuknál, a kinyilatkoztatással való szembekerülésük folytán sohasem játszhatták – mint egyesek hinni szeretnék – a bibliai só és kovász szerepét a kereszténység történelmében. Hanem emberi találmányok, gyöngeség- vagy rosszindulat szülte kisiklások, meghamisításai az isteni kinyilatkoztatásnak. De azért ennek ellenére is meglehet a helyük és az isteni előrelátás folytán örök rendeltetésük az isteni Gondviselés terveiben.

Éppen ezért nagyon élesen kell elhatárolnunk a szeztákban az objektív és szubjektív elemet. Vagyis: tárgyilag véve a dolgot, tanaik, gyülekezeteik helytelenek; egyénileg azonban a szezták tagjai, ha eltévelyedésükben nem bűnösök, lehetnek jó keresztények, akiket Isten kegyelmekkel is kitüntet. Nem szabad tehát vallásos megnyilvánulásait egyszerűen csalásnak vagy legjobb esetben önámításnak bélyegezni; de viszont azt a következtetést se szabad ebből vonni, hogy íme Isten maga tör lándzsát tanaik igazsága mellett. Durva kicsinyesen állítják be Isten személyét azok, akik azt hiszik, hogy Istennek saját egyházán kívül másfelé kegyelmet juttatni nem szabad. Mi tudjuk, hogy Krisztus csak egy igaz anyaszentegyházat alapított, de azt is tudjuk, hogy Isten az ártatlanul tévelygő lelkeknek adott mindig kegyelmet s minden bizonnal adni fog ezután is.

Azonban az emberiség szempontjából sem teljesen haszontalan a szezták élete.

Először is felkavarja a hullámokat, mozgásba hozza az emberi szíveket. Végigviharzik az anyagiasságba merült emberiségen s a vallás kérdéseit újra meg újra a világ érdeklődésének homlokterébe állítja be.

Másodszor meg nagyban hozzájárul az egyházi tudományok kifejlődéséhez. A szezták által feldobott kérdések alaposabb vizsgálat alá kerülnek, több oldalról pro és contra megvilágítást nyernek, a dogmák szabatos megfogalmazásához, az egész katolikus hitrendszer teljes kikristályosodásához vezetnek. Sohse ártott ebből a szempontból az anyaszentegyháznak. Mindig gazdagabb, védettebb, kiépítettebb lett. Épp a szezták folytonos, meg-megújuló támadásai következtében lett a szellemi fegyverek félelmes, kimeríthetetlen arzenáljává.

De a felsorolt haszon mellett sokkal óriásibb a kár, amit a szezták okoznak úgy Isten, mint az ember, mint a társadalom szempontjából.

Isten azt akarta s szent Fiát, Jézus Krisztust azért küldte a világba, hogy az embereket a helyes istenismeretre és imádatra vezesse. Így lett Jézus Krisztus az út, igazság és az élet. Alapításában, az anyaszentegyházban pedig örök fáklya az emberiség számára. Istennek ezt az egyetemes, nagy üdvözítő célját veszélyeztetik a szezták, amikor Krisztus örök tanainak más és más értelmezést adnak. S bizony vakmerőség volna föltételezni, hogy egymásnak ellenmondó cselekvések és dolgok, minők a különféle vallások, egyformán kedvesek legyenek Isten előtt. De még rútabb hálátlanság volna Jézus Krisztussal szemben úgy tüntetni fel az ő túlaradó szeretetének nagy tényeit, mint például a megtestesülést, a megváltást s az Egyházban való jelenlétét, mint közömbös, jelentéktelen dolgokat.

De a szezták rombolásának igazi mértéke csak akkor domborodik ki, ha magát az emberiséget vesszük szemügyre. Az ember, az egyén sínyli meg a legkeservesebben ezt a nagy vallási szétszakadást.

Ott áll ugyanis a szegény ember előtt a kinyilatkoztatás nagy ténye. Olvassa a Szentírásból, hogy Krisztus az emberi nem egyedüli Üdvözítője, aki egyházat alapított s abba az egy egyházba tette le az üdvözülés minden eszközét.

De most mit csináljon ebben a mai tomboló viharban? Mikor kétszáznál több vallás tetszeleg magának Krisztus igaz egyháza képében. Mit csináljon, mikor kétszáz kéz integet felé s kétszáz vallás marakodik Krisztus egynek hagyott örökségén? Valóban szédületes, kétségbeesésbe hajtó látvány!

Bár mindig tanítottuk, hogy a katolikus egyház „az egyedül üdvözítő anyaszentegyház”, sohasem mondtuk azonban, hogy az Egyházon kívülállók nem üdvözülnek. Aki nem önhibájából van az Egyházon kívül, vagyis akinek nem volt semmiképpen sem módja megismerni Krisztus igaz Egyházát, emellett azonban híven megtartja a felismert vallási igazságokat és parancsokat s kész elfogadni Isten összes tanításait, az igenis üdvözülhet, mert valójában hozzá tartozik az Egyház lelkéhez. Ez igaz; de gondoljuk meg, mennyi feltétellel, kikötéssel, vívódással, tusakodással, bizonytalansággal s magárahagyatottsággal jár ez! A szentségekből fakadó kegyelemtenger, a gyónás, áldozás, utolsókenet kegyelmei nem állanak rendelkezésükre s ha Isten ad is nekik kegyelmet, mégis szinte mindent a maguk törékeny erejével kell kiküzdeniök.

Mennyivel könnyebb, egyszerűbb s biztosabb annak a helyzete, aki megbúvik az Egyház védőszárnya alatt s a szentségekből ömlő kegyelem-tenger partjánál ül egy egész életen át.

De a társadalom is, mint ilyen, megkapta a szeztáktól a maga súlyos, gyógyíthatatlan sebeit. Két végletbe hajtja, illetőleg a két véglet között dobálja ide-oda.

Az egyik a türelmetlenség, a fanatizmus, mely eszközökben nem válogatós. Csak a maga célját üzi, s másokra nem akar tekintettel lenni. Gúnyol, gyanúsít, lázít, hamisít, farizeuskodik, ha célja úgy kívánja. Jogait kivereszi, de a kötelességről nem akar tudomást venni. Féltékenykedik, irigykedik, vádol, rágalmoz, gyűlölködik s gyökerestül dúlja fel a társadalom békéjét.

A másik véglet pedig a vallási közömbösség. Mikor a sok vallási zavar megtermi azt a gyászos, eléggé meg nem bélyegezhető felfogást, melynek értelmében mindegy, akármilyen vallásban él valaki, csak becsületes ember legyen.

A gyakorlat pedig, ami a vallási közömbösség nyomán jár, még szomorúbb. Kihül az emberek szíve, lelohad, elernyed a buzgósága. Félnék kiélni vallásukat s egypár közömbös, semmit mondó szokással elégednek meg. A vallást csak a szájukon hordják, de szívükben már csak parazsa se ég.

S ettől a közömbösségtől már csak egy lépés a hitetlenség.

II. Egyes szekták

a) Methodisták

1. Története

A XVIII. század elején szomorú hanyatlás állott be az anglikán államegyházban. Hitközöny, hitetlenség s gonosz erkölcs uralkodott hívők és papság között egyaránt.

Ezen általános romlás közepette két jámbor ifjú látogatta az oxfordi kollégiumot: Wesley (ejtsd: Ueszle) János (szül. 1703., megh. 1791.) és testvére, Wesley Károly (szül. 1707., megh. 1788.). Buzgó vallásosságuk arra ösztönözte őket, hogy egy jámbor egyület alapítsanak, mely bibliaolvasás, közös imagyakorlatok s a szegények istápolása által a tökéletesedést tűzte célul. Ez az egyület 1729-ben létre is jött s néhány barátjuk csatlakozott hozzá. Kötelességeiket komolyan vették. Szigorú napirendet tartottak, hetenként úrvacsoráztak, szerdán és pénteken az öskeresztények mintájára böjtöltek. Tanulótársaik, akiknek szemet szúrt a társaság kínos pontossága, néha túlhajtott szigorúsága, az egyület eleinte „szent klub”-nak, később pedig élkelődve methodistáknak (mivel működésüket bizonyos methodus = rendszer szerint teljesítették) nevezték el. Később hozzájuk csatlakozott egy szintén igen buzgó ifjú: Whitefield (ejtsd: Uaitfild) György, aki a methodista mozgalomnak egyik éltető lelke s egyúttal elragadó szónoka lett.

Tanulmányaik befejezése után a Wesley-testvérek prédikátorokká avattatván fel, mint az anglikán egyház lelkészei Amerikába küldettek. Midőn 1735-ben rendeltetési helyük felé utaztak, a hajón herrnhuterekkel (egy szász szekta) ismerkedtek meg, akiknek beszéde és jámborsága nagy hatással volt rájuk.

A Wesley-testvérek amerikai tartózkodása csak rövid ideig tartott. Károly egy félév után már csalódomva visszatért Angliába; János működésének pedig egy különös botrány vetett véget. A kormányzó leányát, akinek komolyan udvarolt s akit csak a vének határozatára nem vett feleségül s aki nemsokára máshoz ment férjhez, visszautasította egy alkalommal az úrvacsorától. Az eset kínos feltűnést keltett s Jánosnak titkon menekülnie kellett.

1738-ban már újra Londonban vannak a Wesley-fivérek s élénk összeköttetést tartanak fenn a herrnhuterek szektájával. Gyönyörűséggel hallgatják Böhler prédikációit, aki beszél a hívő lélek lesújtó, „megőrlő” érzelmeiről, melyet nyomon követ a „kegyelem áttörése”, mely azután a „felébredés”, a „megtérés”, a megigazulás biztonságát adja az embernek. Meg is látogatják őket egy németországi út kapcsán saját fészkükben, Herrnhutban, de kiábrándulva térnek onnan vissza.

Londonba visszatérve lángoló buzgalommal kezdik meg a térítés munkáját. Whitefield most már végleg hozzájuk csatlakozik s híres „ébresztő” beszédeivel a methodizmus úttörője lesz. Kifogyhatatlanok a prédikálásban. Napjában négyszer-ötször is beszélnek. Az emberek seregestül tódulnak hozzájuk s volt eset rá, hogy Whitefield 50 ezer ember előtt beszélt.

A megtérések azonban furcsa és szokatlan módon nyilvánulnak meg. A prédikációkat vagy a prédikáció utáni csöndet sóhajtás, nyögés, sírás, csuklás, ordítás, görcsös rángatózás, ájulás kísérte. A megtérteknek ezen különös viselkedését a nép csodának, a józan ítélő visszataszítónak találta. Ez is az oka annak, bár talán a féltékenység is közrejátszott, hogy az anglikán lelkészek kitiltották templomaikból a methodista prédikátorokat.

Bár Wesley Jánosnak nem volt szándékában az anglikán egyházból kilépni, a kölcsönös ellenségeskedésnek hamarosan ide kellett vezetnie. A teljes szakítás azonban csak 1784-ben következett be, amikor is Wesley, jóllehet nem volt püspök, papokat alkalmazott és szentelt.

A methodizmus gyorsan terjedt, de hamarosan pártokra is szakadt. Már Wesley és Whitefield is összekülönböznek mélyreható hittani kérdésben. Whitefield ugyanis magáévá tette Kálvin tanítását a predestinációról teljes egészében, Wesley pedig híve maradt az általános kegyelem tanának mindhalálig. Sőt a predestinációt nevezte „a legborzalmasabb tannak, mely valaha emberi agyban megfogamzott”.

Ez a hitbeli különbség azonban nem gátolta őket abban, hogy a nagy térítői munkát közös erővel tovább folytassák. Innen is látszik, hogy inkább mélyérzésű emberek, mint nagy gondolkodók voltak. Nem a vallás tana, mibenléte, hanem inkább annak ereje volt nekik a fontosabb.

Hihetetlenül nagy és önfeláldozó munkát fejtettek ki, mely előtt a másfelfogásúnak is hódolattal kell meghajolnia. Whitefield például 18 ezer prédikációt tartott életében. Wesley János pedig ötven évet töltött el mint vándor-prédikátor és 40 ezer beszédet tartott. Jószándékukban és őszinteségükben nincs okunk kételkedni. Szinte kedvünk volna aláírni Wesley János egyik életrajzírójának vallomását, hogy Wesley más körülmények között „talán egy szent rendalapító vagy református pápa lett volna”.

Haláluk után a methodista áramlat végleg elszakadt az anglikán egyháztól, de egyúttal végleg szét is esett. Pártokra töredezett s jelenleg is mintegy tizenöt árnyalata van.

Ma mintegy 30 millió methodista él, melynek háromnegyed része Amerikára esik.

Magyarországon a püspöki methodista egyház működik, s a következő helyeken tart állandó istentiszteleteket: Budapest, Kispest, Cinkota, Téglás, Nyíregyháza, Nagyálló, Ibrány, Miskolc, Arnót, Hejőcsaba, Dombóvár, Kaposszekcső, Kaposvár, Döbrököz, Györköny, Nagyszékely, Borjád. Számuk 2–3000-re tehető.

2. Tana

A methodista mozgalom történetéből s főként Wesley életéből nyilvánvaló, hogy a methodista vallásban nem sok új momentumot találhatunk. Wesley nem akart új vallást alapítani s csak a körülmények kényszerítették rája. Nem az észnek, hanem a szívnek volt az embere, aki egész életét az erkölcsi világrend felé állította be. Igaz, hogy az erkölcsi világrendnek is komoly észbeli, illetőleg megdönthetetlen hitbeli alapjának kell lennie, de ezzel Wesley keveset látszott törődni. Nem vallásalapítónak, hanem erkölcsi reformátornak képzelte magát. Előbb csak az anglikán egyház, később már az egész világ erkölcsi megreformálása lebegett szemei előtt. „Én az egész világot egyházi kerületemnek tekintem” – szokta volt mondogatni. Hogy mozgalmából mégis vallás lett, nem rajta, hanem a körülményeken múltott.

Wesley az anglikán vallásban nevelkedett, annak volt lelkésze, később pedig a herrnhuterek szektájával került élénk és tartós összeköttetésbe. Könnyen érthető tehát, hogy lelkében e két vallás elemei szövődtek egybe s teszik ki a methodista vallás egész tartalmát.

De ha mégis a methodista vallás jellegzetes, szembeszökő vonásait akarjuk kiemelni, azt a következőkben tehetjük:

Wesley János s nyomán a methodista egyház különös hangsúlyt ad a megtérés eszméjének s azt követő biztonságérzetnek az üdvösség felől.

A herrnhuterektől tanulta ezt Wesley s saját bevallása szerint önmagán tapasztalta. Naplójában 1738. május 24-ikét így írja le:

„Ezen nap estéjén kénytelen-kelletlen egy társaságba mentem. Valaki a társaságból felolvasta Luther előszavát a római levélhez. Úgy negyedtíz tájban, mikor éppen arról a változásról volt szó, melyet Isten a Krisztusban való hit által a lélekben kivált, különös

módon felgyúlni éreztem szívemet. Éreztem, hogy én Krisztusra s egyedül Krisztusra helyeztem minden bizalmamat a megváltást illetően. Valami különös biztonság fogott el, hogy Ő éppen az én bűneimet vette el s engem a bűn és halál törvényétől megszabadított. Buzgón kezdtem imádkozni azokért, akik engem megvetettek vagy üldöztek. Aztán pedig nyíltan megvallottam a jelenlevőknek, hogy mi ment véghez szívemben”. Ez Wesley megtérésének vagy felébredésének története.

Egy félév múlva ugyan már panaszkodott Wesley, hogy ez az érzés nincs meg benne többet. De ahelyett, hogy levonta volna ebből a következtetést, miszerint az érzés megbízhatatlan tanú vallási dolgokban, mozgalma éltető lelkének tette meg.

Miben áll hát a megtérés eszméje, az üdvösség biztonságának érzése?

Az üdvösség biztonsága a Szentlélekistennek a tanúsága s minden hívőnek megígért drága zálog. Nincs szentségekhez kötve, hanem maga a Szentlélek közvetlenül nyilvánítja ki nekünk. „A Szentlélekisten maga a tanú, s amit tanúsít, az, hogy mi Isten fiai vagyunk.” De nem egy az újjászületéssel, hanem csak következik reá.

A megtérés tehát nem az észnek, a belátásnak, hanem a szívnek, az érzelmenek a dolga. Lefolyása nem abban áll, hogy az ember különböző tárgyi meggondolásokból kifolyólag, Isten kegyelmétől támogatva megbánja bűneit s erős fogadást tesz, hanem a Szentlélek erejéből kigyúl a szíve; hirtelen, hivatlan, akarva nem akarva, a szívet hatalmas, megőrlő, megsemmisítő érzelmek járják át, aztán áttör a kegyelem, mint pergőtűz a fedett, zárt fronton s a lelket elönti a biztonság érzete. Érti, hogy meg van mentve, hogy örök üdvössége felől most már biztos lehet s szíve tele van mennyei örömmel.

Wesley szerint ennek a megtérésnek megvannak a maga rendes külső megnyilvánulásai is (sírás, sóhajlás, görcsös rángatózás stb.) és minden ember pontosan megérzi megtérésének percét, pillanatát.

Ezzel a herrnhuterektől kölcsönzött megtérési tannal ki is merül a methodisták specificuma s máskülönben egész tanrendszerük, berendezkedésük, ceremóniájuk az anglikán vallás szerint igazodik.

Hanem minden hitvitánál többre tartja a methodizmus az erkölcsi világrendet, minden dogmatikai különbségnél nagyobb súlyt helyez az erkölcsi parancsokra. Ami különben alapítójuk lelkületénél fogva természetes is. Wesley ugyanis nem a világ bölcse, hanem annak erkölcsi reformátora akart lenni.

Újat természetesen e téren nem mondhat.

Krisztus erkölcsi világrendje ott tündököl az evangélium örök lapjain. A hatást tehát egypár erős aláfestésben kellett keresnie.

Methodista iratokban különösen sok szó esik a tökéletes szeretetről s a keresztyén tökéletességről. Áradozva emlegetik s „a methodizmus hatalmas, nagy eszméjének” nevezik el.

De amily sok szó esik róla, éppoly különleges és változatos a formulázása is. Egyesek azt hiszik, hogy a tökéletes szeretet s vele a keresztyén tökéletesség is a Szentlélekisten szabad ajándéka, ami a megtéréshez hasonlóan hirtelenül jön létre az ember lelkében. Wesley is valószínűleg ezt hitte. De mindenesetre ezt állította 1875-ben Brightonban egy amerikai prédikátor, amikor ünnepélyesen kijelentette, hogy ő „35 éve oly tisztán él, mint maga Jézus Krisztus”. Mások ellenben, valószínűleg okulva a megtérteknél nyert tapasztalatokon, azon a nézeten vannak, hogy a keresztyén tökéletesség csak lassan, fokként érhető el. A bűnös hajlamok elnyomhatók, lefékezhetők, de egyszerre ki nem irthatók az ember lelkéből.

De úgy látszik, a methodisták sem bíznak abban gyakorlatilag, hogy a Szentlélekisten egymaga elvégzi az emberek teljes és tökéletes megszentülését, mert tagjaik életét szigorú parancsokkal bátyázzák körül. Különösen tiltva van az alkohol élvezete, az uzsora, a meggazdagodási vágy, könnyelmű pénzkölcsönzés, perlekedés, megszólás, ékszerek és drága ruhák viselése, rossz könyvek olvasása, erkölcstelen dalok éneklése, adóeltitkolás stb.

Különösen büszkék azonban a methodisták szervezetükre. Azt mondják, hogy a katolikus Egyház mesterműve után az ő egyházi szervezetük a legnagyobb, a legtekélyesebb. S van benne valami. Amily fenséges a katolikus anyaszentegyház hierarchikus felépítése az egység felé, éppoly megkapó és egyúttal praktikus a methodizmus kiépítése lefelé, az egyesek felé. Sok egyházköziség kiépítésénél például szolgálhatna.

Bár a methodistáknak nincs közös egyházi fejük (pápaság), de bizonyos értelemben annak a szerepét tölti be az egyetemes nagygyűlés (Generalkonferenz), mely hit és erkölcs dolgában döntően határoz. A hitbeli kényszer azonban nem veszedelmes. A nagygyűlés erősen tartja magát Wesley direktívájához: „A methodisták senkire se oktrojálják rá saját véleményüket. Ők gondolkoznak és engednek gondolkodni. Egy és csakis egy kikötésük van, hogy valakinek legyen komoly vágya a lelkét megmenteni”. Ilyen felfogás mellett nem csoda, ha a fiatalabb prédikátor-generáció már erősen racionalista ízű.

A nagygyűlés átlag minden évben gyűl össze. Tagjai prédikátorok és világiak egyenlő számban. Jogában áll törvényt hozni, határozatokat kibocsátani, de a Wesleytól megszerkesztett általános szabályoktól és hittételektől nem térhet el. A nagygyűlés választja a püspököket is.¹ Ez az egyedüli állás a methodistáknál, mely életfogytiglanra szól. Egyházmegyéjük nincs. Közös megbeszélés alapján kormányoznak.

A prédikátorok vagy vándor- vagy helyi prédikátorok. Az előbbieket teológiai kiképzést nyernek s igen nagy tekintélynek és megbecsülésnek örvendenek; az utóbbiak a hívek közül kerülnek ki, polgári foglalkozásuk mellett a helyi lelkészi teendőket is ellátják.

Az egyes hitközsegek vagy társaságok osztályokra, csoportokra vannak felosztva. Egy-egy csoport 12, de legfeljebb 20 emberből áll. Élén a csoportvezető áll, aki híveit minden héten egyszer összegyűjti, lelki állapotukat házi látogatásokkal is kitanulmányozza és serkenti vagy megrója. Negyedévenként egyszer bejárja a csoportokat egy-egy prédikátor s minden egyes taggal személyes megbeszélést folytat.

A gyülekezetbe való felvételt hat hónapi próbaidő előzi meg s csak a csoportvezető ajánlatára történhet. A felvételkor fogadalmat tesznek, melyet minden év első szombatján, „a szövetségi istentiszteleten” megújítanak. A méltatlan tagokat kizárják a gyülekezetből.

Istentiszteletük orgonajátékból, közénekből, közös imából, szentírási fejezetek olvasásából áll. Középpontja a prédikáció, melyet ima követ a Szentlélek áldásáért. Befejezésül a gyülekezet papja áldást ad. Egyházi ruhákat nem használnak.

Általános protestáns módra csak két szentséget ismernek el: a keresztséget és az úrvacsorát. Miseáldozatuk nincsen. Szentelésben csak a vének és a püspökök részesülnek. Természetesen érvénytelenül, mert Wesley csak anglikán pap volt s így sem pap-, sem püspökszenteléshez joga nem volt.

Bár a bűnbánattartás szentségét nem ismerik el, gyakran nyilvános gyónást végeznek. Így a csoportösszejöveteleken, de főképp „a táborozások” alkalmával. Ez különösen Amerikában szokásos s a mi lelkigyakorlatainknak felel meg.

A Szentírást nagy becsben tartják s a hit egyedüli forrásának hirdetik. Hisznek a Szentháromság egy Istenben s Jézus Krisztus istenemességéhez is ragaszkodnak.

Amily erővel hirdetik az emberi természet romlottságát, éppoly erősen vallják az isteni kegyelem általánosságát s mindenható, csodákat művelő, lehetetlent nem ismerő erejét.

A tízparancsolatot, akár csak a baptisták, formailag másképp fogalmazzák, de a lényegben nem térnek el. Szigorú előírásaik vannak az istentiszteletre, böjtre, úrvacsorára, szorgalomra, munkásságra s jótékonykodásra vonatkozólag.

Hitükre vonatkozólag irányadónak tartják Wesley 14 kötetre terjedő munkái közül az „Általános Szabályok”, továbbá „Megjegyzések az újszövetséghez” s „53 prédikáció” című

¹ Már ti. a püspöki methodista egyházban.

munkáit. A püspöki methodista egyház, mely nálunk is működik, 1904-ben foglalta össze hitvallomását 24 fejezetben nyolc rövid oldalon.

3. Megítélése

Wesley életéből, továbbá a methodista mozgalom történelméből kifolyólag könnyen érthető, ha mi megítélésüknél csak a legnagyobb tisztelet hangján beszélünk róluk. Mert más a tan s megint más az élet. A tan, mely előttünk fekszik, a katolikus egyház szempontjából kétségkívül eretnecség, akárcsak a többi száz meg száz. De az élet, amelyet maguk körül teremtettek, az a buzgó, önfeláldozó keresztényi élet, melyre millió meg millió különben elveszett embert rávittek, minden dicséretet megérdemel. Még pedig nemcsak általános emberi, hanem a krisztusi világnézet szempontjából is. A történelem tényei elől kitérni nem lehet. Az pedig azt bizonyítja, hogy Angliának különösen, de Amerikának is újabb kori nagy vallási reneszánsza és lelki újjászületése a methodizmus nevéhez fűződik.

Mi katolikusok legfeljebb csak sajnálni tudjuk, hogy annak a nagyszerű reformáló energiának, mely a methodista mozgalomban jelentkezett, tévútra tévedve kellett magát kitombolnia. Mi csak sajnálni tudjuk, hogy egy Wesley, Whitefield ideális lelke, emberfeletti munkája ahelyett, hogy a kereszténység nagy egységén dolgozott volna, azt újabb szakadáshoz vezette. Elismerjük, hogy az emberek lelkén sokat építettek, de a kereszténység testét még jobban széttépték.

Szinte sírni tudunk arra a gondolatra, hogy egy Wesley, Whitefield a katolikus egyház talaján állva mi mindent művelhettek volna a világban!

De amily erősnek mutatkozott a methodizmus mint erkölcsi mozgalom, annyira gyenge a tanrendszere, sőt bátran elmondható, hogy szellemileg a leggyöngébb szekták közé tartozik.

Mert a methodizmusnak alapja az üdvösség biztosságának az érzése, uralkodó nagy eszméje a tökéletes szeretetnek az ajándéka. De éppen abban van a methodizmus eredendő bűne, hogy mindkét dolgot az érzések világára építi fel s azzal magyarázza.

De hát lehet-e józanul az érzésekre építeni; különösen pedig a vallást, az örökkévalóság nagy kérdéseit? Azokra az érzésekre, amelyek éppoly kóbor, csatangoló vendégei a léleknek, akárcsak az égen a felhők, a gomolygó, összegabalyodó, kibontakozó, tömörülő, szétszakadó, szeszélyes futófelhők. Lehet-e építeni azokra az érzésekre, melyek ingatagok, megbízhatatlanok. Képesek percenkint változni, végletekbe csapni s a végletek között egy kimondhatatlan széles, szinte örült skálát befutni. Azokra az érzésekre, amelyek a mieink, de mégse a mieink, mert nincsenek hatalmunkban. Lefogni, megkötni, élethosszúvá tenni őket nem tudjuk. Sem eszünknek, sem akaratunknak nem engedelmessékednek. Szófogadatlan, rakoncátlan gyerekek, akiknek útját, szeszélyét, játékát sem kiszámítani, sem szabályozni nem lehet.

Nem! A vallási élet terén az érzésekre építeni nem lehet, sőt még tanúnak sem lehet elfogadni vallási kérdésekben. Hitvány alap az. Olyan, mint a parti fűvény vagy mint a nyíri futóhomok.

A vallás felépítése és kiélése az emberi észnek és akaratnak a feladata.

b) Nazarénusok

1. Története

A nazarénusok szektája a XIX. században keletkezett; de ha igazi eredőit keressük, messze, egész a reformáció legzűrzavarosabb napjáig kell visszanyúlnunk.

Luther tanítása, hogy a Szentírást mindenki magyarázhatja, mert a Szentlélek felvilágosítja mindenkinek az értelmét, hamarosan talajra talált. Akadtak bőven, akik a Szentírás magyarázgatására adták magukat. Storch Miklós posztógyáros például azt magyarázta ki belőle, hogy őt az Úr főprofétának választotta a világ megtérítésére s hogy az embereket csak felnőtt korukban lehet megkeresztelni, mert a csecsemő még nem tud hinni. Hetvenkét tanítványt vett maga mellé az Úr Jézus példájára s ezekkel hozzáfogott a térítéshez. Ezeket az eretnekeket, mivel az embereket újra keresztelték, anabaptistáknak nevezték el.

A mozgalom gyorsan terjedt, főképp mikor a magánvagyon ellen is állást foglalt. A csőcselék magáévá tette, s rabolva, gyújtogatva, gyilkolva terjeszkedett. Hatalmukba kerítették Münster városát s itt a Szentírásra támaszkodva hihetetlen dolgokat műveltek. Eltörölték a házasságot, s éltek „törvény, elüljáróság és házasság nélkül”. Végre a józan elem fellázadt a sok gázság ellen, leverte az anabaptistákat s a főkolomposokat felkötötte.

A mozgalom ezzel megszűnt, de az újrakeresztelési gondolat nem halt meg teljesen, hanem tovább élt a szétszóródott hívek lelkében. S tisztultabb formában, durvaságtól és forradalomtól mentesen hamarosan jelentkezett is a holland mennoniták s az angol baptisták mozgalmában.

Ugyanennek az újrakeresztelési gondolatnak a szószólója lett Fröhlich Sámuel is, a nazarénusok tulajdonképpeni megalapítója.

Fröhlich svájci kálvinista szülőktől származott. Különös természetű, magába zárkózott, hallgatag gyermek volt. órákig el tudott bámulni szótlantul a semmiségbe. Szülei kálvinista papnak szánták. Már-már elérkezett az idő – mint ő maga írja –, hogy prédikátorra avassák, mikor Isten különös felvilágosítása folytán felismerte a tévelyt, melyben eddig volt. Ott hagyta a kálvinista vallást, s szabadon, a lelke sugallatára kezdett prédikálni. Hamarosan külön gyülekezete támadt, melynek tagjait újra megkeresztelte, de még nem alámerítéssel. Később Németországban érintkezésbe lépett a baptistákkal, s tőlük vette át az alámerítéssel való megkeresztelést.

Abban az időben néhány magyar iparossegéd időzött Svájcban, akik közül Denkél és Kropacsek hittel fogadták be az új tanokat s nazarénusok lettek. Magyarországba visszatérvén, hozzá fogtak híveket toborozni. Tanulatlan, sőt tehetségtelen emberek lévén, nem sok vizet zavartak volna, ha hozzájuk nem szegődik a velük egy műhelyben dolgozó tehetséges és agilis Hencsei Lajos, aki aztán a magyarországi nazarénusok megteremtője lett.

A múlt század ötvenes éveiben sokan ismerkedtek meg Fröhlich hitelveivel s Bács-, Csongrád-, Csanád- és Torontál megyében sok nazarénus gyülekezet támadt. Azóta gyarapodtak és terjedtek az ország más megyéiben is.

A magyar hitvallomást Hencsei szerkesztette még 1841-ben. Ez azonban nyomtatásban nem jelent meg, hanem egyik a másiknak másolta le. Egyszer már benyújtották hitvallomásukat a minisztériumhoz vallásfelekezetük elismerése végett, de az akkori kormány visszautasította.

Egy ideig nálunk háborítatlanul éltek, mert a halóságok nem törődtek velük. Később azonban mindjobban eltértek Hencsei hitvallásától, az esküt s a katonáskodást megtagadták s így összeütközésbe jutottak az állam törvényeivel. Ma is csak titokban, eldugott helyen tarthatják összejöveteleiket s a törvény előtt hivatalosan senki se lehet nazarénus.

A nazarénusok főbb hittételei ugyanazok, mint a baptistáké. A különbség leginkább abban van, hogy a fegyverviselést és az esküt szigorúan tiltják. A megtérést, újjászületést s a Krisztusban hit által való üdvözülést hirdetik. A gyermekkeresztiséget elvetik; a hívőket alámerítéssel keresztelik. Egyházi fenytéket gyakorolnak s megkövetelik tagjaiktól a keresztényi életet. Kissé magába zárkózottak s a másnézetűek iránt elfogultak, de különben szelíd, jámborságra törekvő emberek. Fiataljaik a fegyverviselési tilalom miatt sokat szenvedtek.

Svájcon és Magyarországon kívül Amerikában is vannak nazarénusok, de felfogás és berendezkedés tekintetében sok eltérés mutatkozik közöttük.

2. Tana

A nazarénusok tanítását nehéz összeszedni. Van ugyan hitvallásuk, amit Hencsei szerkesztett, de attól már sokban eltérnek. Ebben a hitvallásban például egy szó sincs az eskü vagy a fegyverviselés ellen. Bár azt se nehéz feltételezni, hogy Hencsei a hivatalos miniszteri jóváhagyás végett a kényes pontokat kihagyta. Sokan, akik a nazarénusokkal közelebbről érintkeztek, azt állítják, hogy ők maguk sem tudják, mit hisznek.

Különc tanaik közül legjellemzőbbek a következők:

1. Mivel a Szentírásban minden benne van s a Szentlélek mindenkinek megvilágosítja értelmét, hogy azt megérthesse, „azért ők maguk között feljebbvalót nem ismernek, egyházi és világi elüljáróságot meg nem tűrnek”. Azért se papjaik, se vallástanítóik nincsenek. A Szentírás szerint, akinek több talentumot adott Isten, attól többet is kér; azért akik érzik, hogy több talentumot kaptak, azok tanítják a többieket.

2. Templomokat nem építenek, még úgynevezett imaházaik sincsenek, mert Szent Pál szerint Isten nem lakik kőből vagy fából épített templomokban.

3. Az esküt szigorúan tiltják és üldözik. S hivatkoznak Szent Máté evangéliumára (5,31), mely szerint: „Én azonban mondom nektek, ne esküdözzetek sem az égre, mivel Isten trónusa az; sem a földre, mivel lábainak zsámolya; sem Jeruzsálemre, mivel a nagy király városa az; sem a fejedre, mivel nem vagy képes egy hajszáladat sem fehérre vagy feketévé tenni. Ez legyen a ti beszédetek: igen, igen vagy nem, nem: ami több ennél, a gonosztól van”.

4. A böjt fogalma is gyűlöletes a nazarénusok előtt s a Szentírás meghamisítását látják benne. „Nem az fertőzteti meg az embert, ami bemegy a szájába” – mondják Szent Máté evangélistával (25,11) s azért csak „lelki böjtöt” tartanak.

5. Borzalommal viseltetnek a fegyveres hatalom s egyáltalán a fegyverrel szemben. „Mindazok, kik fegyvert fognak, fegyver által vesznek el.” (Mt 26,52) Ezért katonáskodniuk vagy fegyvert viselniük nem szabad.

6. A kultúrának halálos ellenségei, fölöslegesnek, hiábavalóságnak tartják. Azért a világi könyvek és újságok olvasását szigorúan tiltják. S mivel a Szentírásból nekik mindenre van kész idézetük, citálják az Apostolok Cselekedeteit 19,19: „Azok közül pedig, kik hiábavalóságot gyakoroltak, sokan összehordták a könyveket és megégették”.

7. Tagadják, hogy Krisztus egyháza látható társaság volna. „Az én országom nem e világból való.” (Jn 18,36) Jézus Krisztus tehát láthatatlan egyházat alapított s ennek csak az igazak a tagjai.

8. Csak két szentséget ismernek el: a keresztséget és az úrvacsorát. Megkeresztelni csak azt lehet, aki hisz. „Aki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözülni.” (Mt 16,16) A keresztséget csak felnőtteknek szolgáltatják ki és pedig folyóvízben teljes alámerítéssel. Az úrvacsora csak jelkép, mely Krisztusra s az ő kereszthalálára emlékeztet. Úrvacsorázáskor két szín alatt áldoznak s előtte egymásnak bűnvallomást tesznek.

9. Az imának minden kötött formáját üldözik, még az Úr imádságát, a Miatyánkot sem tűrik meg. „Imádkozva sokat ne beszéljete, mint a pogányok.” (Mt 6,7) Mindenki tehát úgy imádkozik, ahogy épp a lelke diktálja. Hasonlóképpen ellenségei minden szertartásnak.

10. A szombatot (néhol a vasárnapot) szigorúan tartják; természetesen templom, pap, harang, szertartás, imádság nélkül. Este valamelyik hívő házában titokban összejönnek. Énekelnek zsoltárokat s a Szentírást olvassák. Aki aztán megérzi, hogy a Szentlélek megszállta, feláll s elkezd magyarázni a felolvasott szentírási részt. Hogy ez – tanulatlan, falusi emberekről lévén szó – milyen lehet, könnyű megítélni.

A mi magyar népünk átlag csak annyit tud róluk, hogy a nazarénusnak káromkodnia nem szabad.

3. Bírálata

Felesleges és kár a nazarénusokra sok szót elvesztegetni, ők maguk sem tartanak arra igényt, hogy valaki is őket tudományos szempontból komolyan vegye. Csak az egyszerű, tanulatlan nép között terjesztik a mételyt s bizonyítás helyett mindenben a Szentírásra utalnak, amelyben – paraszti furfanggal és rafinériával – találnak minden külön állításukra fedezetet. Helyesen citálta valaki rájuk a magyar közmondást: „Ki minnek nem mestere, hóhéra annak”. Mert valóban hóhérmunka az, amit a nazarénusok a Szentíráson véghezvisznek.

A Szentírást mindenki szabadon értelmezheti, mert a Szentlélek külön-külön mindenkinek felvilágosítja erre az esztét – mondják a nazarénusok.

De hát hol itt a logika s a kibúvó a tények kényszerítő erejével szemben? Az a sok száz vallásalapító, ki ezideig a világot boldogította, mind azt hirdette, hogy őt világosította fel csak igazán a Szentlélek. Már pedig Isten nem jöhet ellentétbe önmagával, hogy egyiket erre, a másikat pedig azzal homlokegyenest ellenkező dologra világosítsa fel. Különb a nazarénusok önmagukat cáfolják meg, amikor hitvallomást szerkesztenek. Mire az, mi szükség van hitvallásra, igehirdetésre, ha egyszer a Szentlélek felvilágosítja az értelmét mindenkinek? Miért panaszkodik Hencsei, a nazarénus káté megszerkesztője: „látta, hogy a hívőknek a Szentírásban elmerült lelke lassan-lassan külön irányokba kezd kiindulni, külön hittételeket kezd megalapítani”. Hisz ez már tagadása saját fölüknek.

A nazarénusok azt tanítják, hogy Jézus nem látható egyházat alapított s hivatkoznak a krisztusi szóra: „az én országom nem e világból való”. Persze e szentírási mondat értelmezése helytelen. Krisztus Urunk nem azt akarja ezzel mondani, hogy látható egyházra neki nincs szüksége, hanem csak azt, hogy Isten országa nem e világból való. Vagyis, hogy nem az a célja, hogy itt a földön tegyen bennünket boldoggá, hanem a másvilágon. Nem a testünket, hanem a lelkünket akarja üdvözíteni.

Különb a legfelületesebb olvasó is észreveszi a Szentírásban, hogy Jézus látható egyházat akar alapítani, melynek tagjai nemcsak az igazak, hanem a bűnös keresztények is, s hogy ennek az egyháznak a világ végezetéig fenn kell maradnia. A tanítói hivatalnak s nemkülönb Szent Péter apostol főségének a ténye szintén kiabálva beszél a Szentírásból. Csak vak elfogultság vagy nyakatekert, természetellenes okoskodás disputálhatja ki belőle.

Igazuk van a nazarénusoknak, mikor azt állítják, hogy Istennek nincsen szüksége kőből vagy fából épített templomokra, de bizony elég az, ha nekünk embereknek van erre nagy szükségünk. Örök emberi vonás ez, tehát Isten akarata és törvénye kell, hogy legyen. Minden idők minden népe hajlékot, külön, tisztelt, védett hajlékot emelt Istene és istentisztelete számára. A nazarénusok ebben az első kivétel.

Különb olvashatnák a Szentírásban, hogy Krisztus eljárt a jeruzsálemi templomba, „Atyám házának” nevezte s szent felháborodásában korbáccsal verte ki onnan a kufárokat.

De az imádság kötött formája ellen is kár lázonganiok a nazarénusoknak. „Így imádkozzatok” – mondta az Úr egy alkalommal s az apostolokat megtanította a Miatyánkra. Miért ne mondanám hát én is utána vagy miért ne köszönténem a boldogságos Szűz Máriát úgy, ahogy annak idején az angyal köszöntötte?

Az eskü ellen is hiába ágaskodnak a nazarénusok. Az eskü az istentisztelésnek egyik módja, mert aki esküszik, Istent mindentudónak és igazságosnak vallja, tehát Istent tiszteli. Azért az eskü meg van engedve. A Szentírás tanúsága szerint Isten maga is esküdött; Jézus Krisztus felelt a főpapnak, mikor az az élő Istenre kényszerítette, hogy mondja meg, ki ő. Szent Pál kifejezetten helyesli az esküt (Zsid 6,16) és maga is esküszik. (Róm 1,9; Gal 1,20.)

Ha azonban az emberek jobbak volnának, mint amilyenek; ha kölcsönös bizalommal lehetnének egymás iránt, nem volna szükség esküre, ami mindenesetre szebb és ideálisabb lenne. Ezt az eszményi állapotot állítja elénk az Üdvözítő (Mt 5,34) s nyomán Jakab apostol, amikor azt írja: „Teljességgel ne esküdjétek”. (5,12) Ez azonban nem jelenti az eskü tilalmát, ha az Atya maga is esküdött, hanem a felszólítást, hogy úgy éljünk, hogy ne legyen szükségünk az esküre.

Az élet Istennek legnagyobb ajándéka, annak fönntartása, esetleg megvédése tehát szent, Istentől ránk rótt kötelesség. Szabad tehát az embernek jogos önvédelemből mást megsebesíteni, ha mindjárt halálosan is. A társadalomnak pedig joga van bizonyos nagy bűnöket halállal büntetni. Az Ószövetségben Isten maga határozta meg a bűnöket, melyeket halállal kellett büntetni. Szent Pál pedig azt írja az államhatalomról: „Nem hiába hordozza a kardot; mivel Isten szolgálja, hogy bosszút álljon büntetéssel azon, aki gonoszat cselekszik”. (Róm 13,4) S ez természetes is. Mert, ha az egyes embernek joga van önvédelemből másnak életét kockára tenni, az államtól sem lehet elvitatni a jogot, hogy halállal sújtja azokat, akik a társadalom létét veszélyeztetik. Ugyancsak ezen az alapon meg van engedve a jogos háború is, mert az lényegében nem egyéb, mint egy egész nemzet önvédelme. A katonáskodás pedig csak megkönnyítése a személy- és vagyónbiztonság megvédelmezésének a jogtalan támadás ellen.

Az a bizonyos szentírási mondás, hogy aki fegyvert fog, fegyver által vesz el, nem úgy értelmezendő, ahogy a nazarénusok akarják. Azt jelenti csak, hogy aki igazságtalanul megtámadja felebarátját, jogtalanul fog fegyvert embertársa ellen, az csakugyan fegyver által vesz el, az elüljáróság elfogja s börtönnel vagy halállal bünteti.

További lényegtelen kis tanításaikra kár volna a szót vesztegetni.

c) Üdv Hadserege. (The Salvation Army)

1. Története

Budapest utcáin, főképp az esti órákban gyakran feltűnik egy különös, tányérsapkás, egyenruhás csapat; úgy néznek ki, mintha reguláris katonák volnának, dacára annak, hogy férfiak és nők vegyesen vannak benne; egyik-másiknak még szolgálati jelvény is csillog a vállán, de hiányzik róluk a derékszíj, nem hordanak fegyvert s tányérsapkájukról messzire villog az arany felírás: Üdv Hadserege.

Az emberek megcsodálják őket, mint minden egzotikumot, futólag talán kérdezősködnek is felőlük s aztán közömbösen tovább mennek. Ha van már Pesten élő reklám vagy rádióhangverseny, miért ne lehetne ez a furcsa szerzet is?!

És kevesen tudják, talán nem is sejtik, hogy ezek a katonák egy nagy nemzetközi hadseregnek a pionirjai, hogy a hátuk megett egy világhatalom áll. Kevesen tudják, hogy ez a pár lotó-futó egyenruhás ember a XX. század egyik legnagyobb szociális mozgalmának az előhírnöke s talán még kevesebben sejtik, hogy e szociális mozgalom mögött egy új vallás, egy új szekta lappang.

Az Üdv Hadseregének megalapítója Booth William volt, aki Angliában, Nottingham egyik külvárosában született 1829-ben. Mélyérzésű, vallásos gyermek volt, akit könnyekig meg tudott hatni a szegénység és nyomor. A methodista propaganda éppen ebben az időben érte el tetőpontját s figyelmét és erejét épp a legszegényebb, legzüllöttebb néposztályoknak szentelte.

Úgy látszik, Booth gyakran került a methodistákkal érintkezésbe. Hallgatta ébresztő beszédeiket s lelke hangulatának a szeretet parancsának mindenekfölötti hangoztatása igen megfelelt.

Tizenöt éves korában már kilép az angol államegyházból, csatlakozik a methodistákhoz s két év múlva már mint methodista helyi lelkészt látjuk a legszegényebb külvárosi nép között működni.

A methodisták belviszályai őt se hagyják érintetlenül; hol az egyik, hol a másik árnyalathoz csatlakozik, de a methodizmus szelleméhez mindhalálig hű marad. „Ha az eredeti methodizmus hű maradt volna önmagához, nem volna szükség az Üdv Hadseregére” – szokta volt mondogatni. Úgy gondolta, hogy az ő műve csak megtestesítése annak, amit Wesley akart.

1856-ban elszakadt az összes methodista árnyalatoktól s önálló evangélizáló munkát kezdett London keleti részében. Fellépett színházakban s cirkuszokban s missziósbeszédet tartott. Felkereste a legzüllöttebb utcákat, a legkétesebb lebujszókat s lelkére beszélt a betörőknek, iszákosoknak, utcai leányoknak. Lebilincselő modora, törhetetlen lelkesedése sok szép sikerhez segítette.

A munkát tovább folytatta és segítséget is vett maga mellé. Pár év múlva azon vette magát észre, hogy az elültetett mag terebélyes fává növekedett. Az anyag már együtt volt, csak formát, vihart álló formát kellett neki adni. 1877-ben mondotta ki Booth az Üdv Hadseregének megalakulását s jelölte meg egyúttal a társaság szervezetét. A 1878. évi konferencia idejében már 81 hadtest volt, mely 127 tiszttel és 1987 igét hirdető taggal rendelkezett. Tábournokuk maga a szervező, Booth William lett.

Ebben az emberfeletti munkában oroszlán része van Booth feleségének: Mumford Katalinnak, akit méltán neveznek az Üdv Hadserege anyjának.

Ez a nagy műveltségű, finom érzésű s amellet ritka gyakorlati szemű asszony olyan momentumokat vitt bele az Üdv Hadseregének szervezetébe, hogy a nőemancipáció legtisztultabb alakjai között kell tisztelnünk.

Ő volt az, aki az Üdv Hadseregben a nők egyenjogúsítását a férfiakkal keresztülvitte, úgy hogy a tiszteknek több mint fele nő. Ő volt az, aki figyelmét elsőnek irányította az utca szerencsétlen, elbukott leányai felé, őket nővéreként nevezte s haragos szavakkal kelt ki a modern férfierkölc ellen, mely csak bukott nőkről, de bukott férfiokról nem beszél, ő volt az, aki a megtérteknek kötelességévé tette másokért dolgozni, büntársaikat az örök életnek, Krisztus országának megnyerni, ő vitte keresztül a hadseregben a teljes alkohol- és nikotin-tilalmat. S végül ő volt az, aki a szervezetet olyan általános, felekezetenlküli keresztény irányba terelte.

Példás boldogságban, de a legnagyobb önkéntes szegénységben élt urával, akinek haláláig leghűségesebb munkása és legértékesebb tanácsadója volt. Nyolc gyermeknek adott életet s 1890. okt. 24-én halt meg.

A tábornok túlélte feleségét több mint két évtizeddel s ezalatt megérhette szervezetének hallatlan kiterjedését. Már nemcsak evangélizáltak, hanem azon is igyekeztek, hogy a szegényeknek megélhetési módot is nyújtsanak. Műhelyeket, gyárat állítottak; mozgókórházakat, karitatív intézményeket alapítottak. A 900-as években már 36 gyermekotthon, 117 menhely, 22 szülőotthon, 152 lebujszó, 225 élelmiszerraktár, 63 munkairoda, 18 telep és 158 egyéb társadalmi intézmény hirdette Booth nagy szívét s egyúttal halhatatlan érdemét.

Mikor az agg tábornok 1912. aug. 20-án meghalt, a világ egyik leghíresebb s legbálványozottabb nagysága volt. Egész országok s uralkodó fejedelmek fejezték ki részvétüket halála felett. Valóban a XX. század egyik legnagyobb reformátora szállt vele sírba.

Az Üdv Hadserege az egész világon el van terjedve. Booth halálakor már 34 nyelven hirdette a krisztusi békét és szeretetet s 58 népnek az erkölcsi javán munkálkodott. Jelenleg a tagok száma jóval felülhaladja az egy milliót.

Bár Magyarországon többször tettek kísérletet, letelepedésük csak a legutolsó években sikerült. Budapesten a Dohány utcában s a Teréz-körúton van összejövetei helyiségük.

2. Szervezete

Az Üdv Hadseregének teljesen katonai szervezete van. Egy modern, férfiakból és nőkből álló hadsereg, melynek hivatása az emberi lelkeket az örökkévalóság számára megnyerni.

A hadsereg élén áll a tábornok, aki teljhatalommal uralkodik és parancsol, ő a legfőbb, fellebbezhetetlen fórum; nemcsak fegyelmi esetekben, hanem a tan és a szabályok magyarázatában is. Ő nevezi ki a magasabb rangú tiszteket, sőt saját utódját is halála esetére egy lepecsételt írásban.

Az egyes országokban a hadsereg parancsnokok vezénylete alatt áll s egyúttal ők a tagjai a vezérkarnak is. Kinevezik a többi tiszteket, házasodási engedélyt adnak, hadi törvényszéket tartanak (világi bírósághoz nem szabad fordulniok) s csak a generálisnak felelősek.

Az egyes országok csapatai divíziókra és hadtestekre oszlanak. Élükön egy-egy tábori tiszt áll, akiknek rendes katonai rangjelzésük van. (Például: hadnagy, őrnagy, ezredes stb.) Vannak azonban helyi tisztek is, akik csak önkéntes szolgálatot teljesítenek; ezekhez tartoznak a zenészek is. A tisztek összlétszáma 1912-ben 85.000 volt. Ebből hivatásos tiszt 16.000, zenész 23.000.

A fegyelem katonásan szigorú. Feltétlen engedelmesség a feljebbvalók iránt s teljes hatalom az alattvalókkal szemben – ez a jellemzője. „Egy viharos tengeren hányódó hajót nem az menti meg, ha a legénységet leszavaztatják, hanem ha mindenki egy egységes akaratnak rendeli alá magát” – mondta a tábornok.

Az Üdv Hadseregének tagjai uniformist hordanak. Rangjelzésük olyan, mint a katonaságé. Zászlójuk színe piros (Krisztus vére), sárga (a lélek tüze), kék (a lélek tisztasága).

A tisztek a katolikus szerzetesek módjára nem kapnak fizetést, viszont ellátják őket mindazzal, ami az élethez szükséges. Az özvegyekről, árvákról, nemkülönben az elaggottakról gondoskodnak.

Bár gazdagabb emberek jelentős támogatásának nincsenek híjával, főjövendelmi forrásuk a kisemberek adományai, fillérei. Elvük a takarékoság s a pontos számadás.

3. Tana

Az Üdv Hadsereg intézményében két szembeszökő vonás tűnik fel a legelső pillanatban az embernek. A vallásos és szociális irány, illetőleg a kettőnek összefonódása, teljes egybekapcsolása. Maga a tábornok sohasem szűnt meg hangsúlyozni, hogy az ő intézménye egy szigorúan vett vallásos intézmény. S mindig főcéljának tekintette, a lelkeket az örök élet számára megnyerni. Másrészt azonban szociális intézmény is, mert a szociális bajok kiirtásán, a legszegényebb, legelhagyatottabb néprétegek felsegítésén fáradozik.

Így érthetőek meg csak azok a különleges, de megkapó mondások, melyek a tábornoktól vagy feleségétől az Üdv Hadseregére vonatkozólag származnak. Például: „az Üdv Hadserege nem egyéb, mint a vallássá felmagasztosult altruizmus”; „az iszákosok, paráznák, bűnözők, a szegény emberek vallása”. „Az igaz vallás az irgalmasság.” Azért „először leves s azután lélekmentés”.

Booth intézményével nem akart vallást alapítani, az anélkül is nagyon szétforgácsolt kereszténységet nem akarta még jobban megbontani. Azért az Üdv Hadseregét egyenes értelemben nem is könyvelhetjük el a szekták között. Sőt Booth hidat akart verni a keresztény felekezetek közé. „Az Üdv Hadseregének tagjai elmondhatják magukról, hogy ők éppoly jó katolikusok, mint protestánsok is egyúttal.”

Azért van az Üdv Hadseregének bizonyos felekezetenélküli színezete, sőt sokan mint a felekezetieskedéstől megszabadult kereszténység hajnalhasadását üdvözlük. „Hogy az ember megvan-e keresztelve vagy se, járul-e az úrvacsorához vagy se, az mind semmit se ér lélek nélkül” – mondta a tábornok felesége. S úgy is cselekedett. Nyolc gyermeke közül csak az elsőt kereszteltette meg.

S ezen az alapon épül fel az egész Üdv Hadsereg. A tisztok kötelesek ugyanis a szabályzat által előírt vallási szokásoknak eleget tenni, de emellett másnemű vallási kötelezettségeiket is követhetik. Sőt szigorúan tilos más vallásfelekezetek papjainak kellemetlenséget szerezni, befolyásukat gyöngíteni, istentiszteletük rendjét megzavarni. Nem szabad más vallásos meggyőződését megsérteni, még kevésbé vallási kérdések felett vitatkozni.

De ennek ellenére is, mivel az Üdv Hadseregének egészen vallásos berendezkedése, tana és szokásai vannak, ha nem is közvetlenül, de legalább közvetve a szezták között kell elhelyeznünk.

De lássuk hát az Üdv Hadseregének hittételeit!

A hit forrásai a Szentírás és a személyes, egyéni sugallat. A tagok mindennap olvassák a Szentírást, de hiszik, hogy a halott betűk mögött a Szentlélek is beszél hozzájuk s akaratát tudtul adja minden jószándékú embernek. Gyakorlatilag azonban hivatalos és hiteles magyarázója a Szentírásnak mégis csak a mindenkori tábornok.

A hit protestáns módra egy a bizalommal. „Isten megbocsát a hívő bűnösnek Jézus Krisztusra való tekintettel.” A hitnek azonban cselekedetekben kell megnyilvánulnia, tehát bűnbánathoz kell vezetnie.

A megigazulás hirtelenül történik s érzésekben jelentkezik. Az ember megérzi, az órát is meg tudja mondani, amikor ez bekövetkezett, mint azt a methodisták is tanítják.

Az istenhitük pozitív keresztény. Imádják a Szentháromságot s Jézus Krisztusban a világot megváltó Istenembert látják. Sőt még a boldogságos Szűz Máriát is tisztelik, ellentétben az összes protestánsok hideg merevségével.

Szerintük a vallás lényege az Isten szeretete és a felebaráti szeretet. Sőt a kettő lényegileg egy és ugyanaz. Következésképpen a felebaráti szeretetet teszik meg a vallás belső lényegévé és kizárólagos központjává.

Hisznek az örök életben, a jók jutalmazásában s a gonoszok büntetésében.

Erkölcstanuk szigorúságáról híres. Szesziesital élvezése, dohányzás, luxus bűnszámba megy. Tisztjeiket azonnal elbocsátják, ha ilyesvalamin rajta kapják. Ellenségei a színházaknak, koncerteknek, sőt a tudomány- és művészeteknek is, hacsak azok az Isten szolgálatában nem állanak.

A tagoknak szeretniök kell hazájukat, de különben nemzetközinek, világpolgári érzésűeknek kell lenniök. Az Üdv Hadserege ellensége a párbajnak és a háborúnak s híve, propagálója az örök béke eszméjének. Politikával nem törődhetnek, az államforma vagy kormánykérdés közömbös rájuk nézve.

Az Üdv Hadserege csak egyben lát ellenséget, a szociáldemokráciában. Elítéli, megveti s szeretné a világból kiküszöbölve látni, mert az ő lelkiületével, szellemével homlokegyenest ellenkezik.

Minden szociális munkának – mondják nagyon helyesen – vallásos alapon kell felépülnie. „Olyan szociális javaslatról, mely nem az evangélium alapján áll, nem is érdemes beszélni.” „A szociális bajoknak nem az erőszak, hanem csak az emberek lelkiületének a megváltoztatása vethet véget.” Mert az egész „szociális kérdés alapjában véve egy valláserkölcsi kérdés”.

Istentiszteletük van, de arra vonatkozólag semmi kötött formát nem írnak elő. Ének, ima, beszéd, zene s bűnvallomás a kereszt tövében felállított bűnbánópadnál.

Mivel az emberek önmaguktól nem igen jönnek összejöveteleikre, vonzzák, kényszerítik őket. Éppen ezért szeretnek feltűnést kelteni, hogy az emberek figyelmét magukra vonják. Utcai prédikáció, díszfelvonulás, lármás muzsika dobbal, trombitával, népies énekek, feltűnő plakátok az ő rendes fegyvereik.

Szentségeik nincsenek, még csak a keresztséget sem tartják lényegbevágónak és szükségesnek. Úgy gondolják, hogy az Újszövetség semmire vonatkozólag sem tartalmaz szigorúan megkötött, előírt formát.

Évenként egyheti böjtöt, ún. önmegtagadási hetet írnak elő. Az embereknek legalább egy hétig – mondják – meg kell próbálni azt az életet, amit a legtöbb ember, a szegény ember kénytelen-kelletlen egy egész életen át él.

Megható a temetési szertartásuk s az a mód, ahogyan a halált felfogják.

A halál csak átmenet az örök életre. Sírásnak, komorkodó gyásznak nincs helye. A koporsóra ráhelyezik az elhunyt sapkáját, bibliáját s énekeskönyvét. Zászlójukra fehér szalagot akasztanak s ugyancsak ez kerül a tagokra is karszalagnak. Mielőtt a halottat sírba helyeznék, eléneklik kedvenc énekét.

4. Megítélése

Mi katolikusok az Üdv Hadseregnek nem lehetünk ellenségei. Bennünket sohse bánt s egységünket megbolygatni, megbontani nem akarja. Sőt mivel a lelkek üdvéért Krisztus lobogója alatt dolgoznak, az erkölcstelenség és iszákosság ellen nagylelkűen és önfeláldozóan küzdenek, fegyvertársakat kell bennük látnunk.

Azon is csak örülnünk kell, hogy a nemzetközi szociáldemokráciával elvileg szembe szállnak s a szociális kérdés erős valláserkölcsei kihangsúlyozásával a keresztényszocializmusnak lesznek önkéntelen úttörői.

Elismerés és hála legyen hát munkájukért, de hitbelileg velük egy úton nem haladhatunk. Az Üdv Hadserege is csak szekta; ha jobbindulatú és kevésbé veszedelmes is, mégis csak szekta, mint a többi sok száz. Az, amit az Üdv Hadserege nyújt, csak töredéke a kereszténységnek, s nem is mindig tiszta, hamisítatlan töredék, de mindenesetre nem az egész krisztusi kereszténység.

Cáfolatukra nem térhetünk ki bővebben, mert ugyanazt kellene megismételni, amit a methodistákról mondtunk, melynek gyermeke az Üdv Hadserege.

Elég legyen tiltakoznunk az ellen, hogy a vallás lényege az irgalmasság legyen, s hogy a vallás kérdése az irgalmasság cselekedeteinek a gyakorlásában merüljön ki. A vallás viszony Isten és az ember között. S ha természetfölötti, mint amilyen a kereszténység, úgy annak egész tartalmát Isten szabja meg, amennyiben nem a természet útján, hanem tételes tanítással közli az emberrel a vallási ismereteket. Azonfelül pedig külön segítséget ad a vallás gyakorlására.

Fájdalmas látni, mennyire nem törődik az Üdv Hadserege a Krisztus-alapította kegyelmi eszközökkel. Jámbor elvakultságában odáig megy, hogy még a keresztség szentségét is elveti, mely pedig Krisztus Urunk szavai szerint az üdvösség elnyerésére föltétlenül szükséges. „Aki hiszen és megkeresztelkedik, az üdvözülni.” És „ha valaki újonnan nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be az Isten országába”. (Jn 3,5)

Ez a dogmáktól, formáktól, megkötöttségtől szabadulni akaró kereszténység, amit az Üdv Hadserege képvisel, utat tör a vallási közömbösségnek, amit mi katolikusok nagy bűnnek tartunk s melynek pusztítását, rombolását mi már tapasztalatból eléggé ismerjük. Olyan az, mint a tavaszi szárazság, melynek nyomán csak szegénység, nyomor és éhhalál fakad.

Ebből a vallási közömbösségből, felekezeten kívüli kereszténységből mi nem kérünk. Sőt a leghatározottabban tiltakozunk ellene s az Üdv Hadsereg minden nagyszerű munkája dacára híveinket tőle óva intjük.

d) Millenisták vagy Russel követői

1. Története

Pályaudvarokon, várótermekben, országos vásárokon egy rikító címlapú könyvet kínálnak és árulnak az embereknek. A cím hangzatos, szenzációs: „Milliók élnek most, akik sohasem fognak meghalni”. Kit ne érdekelne? S a jámborkodó könyvárus sokat elsüt belőle a gyanútlan embereknek.

Pedig a könyv hangzatos címe, rikító plakátja mögött egy veszedelmes szekta tana lappang: a farizeusan jámbor sorokból egy modern métely polipkarjai nyúlnak észrevétlenül a lélek felé. Ez a könyv, illetőleg a tan, mely mint vérszopó, áldozatra éhes pók mögötte megbúvik, a XX. század fertője. Rémesebb és utálatosabb még a vörös tébolynál is, mert az legalább csak politikát vagy társadalmi kérdést csinál, de a russelianizmus az anarchiára való felszólítást a vallás mezébe öltözteti; a forradalmakat, az egyházüldözést, a papság vérbefojtását, kiirtását – ó, káromlók! – mint Isten terve szerint valót adja elő.

De fékezzük meg érzelmeinket s tartsunk rendet a mondandókban.

Akikről most szólni akarunk, többféleképp nevezik magukat: millenisták, russeliánusok, komoly bibliakutatók, népszószékiek stb. De mindnyájan a hírhedt Russel követői és végeredményben egy újabb rügye az adventisták fájának. Csak a korlátlan szabadság hazája, Amerika termelhette ki magából s csak a fékevesztett indulat országa, Oroszország fogadhatja be.

Russel, ezen szekta alapítója, 1852-ben Pittsburgban született. A kálvinista vallást, melyben nevelkedett, hamar cserbenhagyta, s éretlenül, szinte gyerekfejjel a különböző vallások hivatott kritikusanak tette meg magát. Rávetette magát az egyháztörténelemre és saját bevallása szerint sorra vizsgálta minden vallást, minden szektát. Éretlen elméjében persze összekavarodott az egész, egy bábellé vált az egész vallástörténelem s Russel lelke mint valami irányt vesztett hajó hánykolódott a kétség hullámain. Végző kétségbeesésében a Szentírásához nyúlt s annak tanulmányozására fordította minden idejét.

Hosszú tanulmány után rájött arra az elemi igazságra, hogy minden keresztény vallás az írásra hivatkozik s mégis mindegyik mást tanít, másképp értelmezi. Russel ebből – a logikát tótágast állítva – levonta a következtetést, hogy egyik vallásnak sincs igaza.

De még itt se állt meg. „Akit az Isten nagyon meg akar büntetni, elveszi az eszét.” Mivel tizenkilenc évszázad alatt senkinek sem sikerült a Szentírást helyesen magyarázni – hej, pedig de sokan megpróbálták! – Russel gondolt egy merészet s elhatározta, hogy majd ő (22 éves volt akkor!) fogja a tévelygő emberiségnek az Írás igazi fáklyáját meggyújtani. Úgy érezte, hogy érti az Írást s ezt közölnie kell az emberiséggel. Nyugtalan, csapongó lelke azt súgta neki, hogy 19 század gyászos tévelygése után egyedül ő erre az igazán elhivatott.

A 22 éves ifjú tollat fogott s írni kezdett s még abban az évben, 1874-ben megjelent az első kötet: „Krisztus újraeljövetelének célja és módja”.

A könyv címe érdekes és izgató volt s az adventista propaganda folytán az amerikai talaj jól elő volt készítve az ily fajta írásoknak. A könyvet szétkapkodták s lázasan olvasták. Russel arra ébredt, hogy híres ember lett, az ő nevétől visszhangzik az ország. A posta ontja a leveleket s az olvasók új és további kérdésekkel ostromolják. „Órtorony” címen folyóiratot alapít tehát s ott próbál felelni a kérdésekre s egyúttal továbbfűzni eszméit. A siker óriási. A lap terjed, átvitorlázik Európába is s hamarosan több nyelven kezd megjelenni.

Russel kiaknázza a sikert s gyors egymásutánban mind újabb alapításokba kezd. Még 8–10 lapot indít, melyeknek egyik-másika millió és millió példányban terjed. Megalapítja az „Órtorony Biblia- és Traktátustársaság”-ot, mely könyvesboltjaival a propagandát

nagyszerűen ellátja. Megalakul a „komoly bibliakutatók” társasága, megszületnek a Beröa-iskolák, mindkettő „a Szentírás elfogulatlan olvasására”.

A siker nem vakítja el Russelt. Ernyedetlenül tovább dolgozik. Beutazza szinte az egész világot s előadásainak, beszédeinek se szeri, se száma. A halál is lázas vidéki túrán, utazás közben éri 1916. október 31-én.

Russel irodalmilag is sokat dolgozott. Legnevezetesebb munkája az „Írástanulmányok”, mely hét kötetre terjed s a legtöbb nyelvre le van fordítva. A hetedik kötet halála után jelent meg, „Russel szavaiból” tanítványaitól összeállítva, s ha igaz, hogy tőle való, szomorú fényt vet jellemére. Mert ez az a kötet – mint látni fogjuk –, mely a legdurvább kifakadásokat tartalmazza az Egyház és az állam ellen.

Ugyancsak tőle való a Teremtés című filmdráma, mely bemutatja filmen a föld történetét gázállapotától egész a millenniummal beálló befejezéséig.

Russel Károlyt nagyon különbözöképpen ítélik meg. Követői áradozva az égis magasztalják; nem is szentet, de istent csinálnak belőle. „A huszadik század nagy reformátorának” nevezik, komolyan állítják, hogy „Szent Pál óta nem volt az emberiségnek nagyobb vallási tanítója”. Halálakor pedig az egyik nekrológ ezzel végezte: „A Szentírás egész világosan tanítja, hogy a mi kedves testvérünk és lelkiatyánk (Pastor Russel, így hívják, pedig sohasem volt lelkész) nem alussza a halál álmát, hanem az emberi természetből rögtön az isteni természetbe változott át”.

Annyi kétségtelen, hogy Russel jóhiszemű ember volt, élt-halt meggyőződéséért, önmaga iránt igénytelen, mások iránt mindig előzékeny és szeretetreméltó volt. A hitvallók bátorsága se hiányzott belőle: imáit mindig elvégezte, akárhol s akármilyen körülmények között is. Szállodákban, éttermekben sohasem mulasztotta el az asztali áldást, akárhogy gúnyolták is.

Akarjuk hinni, mert a jelek arra vallanak, hogy az a gyűlöletes hetedik kötet az Írástanulmányoknak nem tőle származik, hanem a tanítványok esztelen-szemtelen mesterkedése. De ha mégis netalán az ő munkája volna, a leghatározottabban örültnek vagy elvetemedettnek kellene neveznünk.

Halálával a mozgalom nem szűnt meg. Az elnökségben az amerikai bíró, Rutherford követte. Tőle való a sokat emlegetett könyv: Milliók élnek most, akik sohasem fognak meghalni.

A millenisták Magyarországon is munkában vannak. Kolozsváron nyomdájuk van s Órtorony című lapjukat, naptáraikat és egyéb kiadványaikat ott adják ki. Hogy vajon Csonkamagyarországon csak az Erdélyből átcsempészett kiadványaikat árusítják-e, vagy már talán valahol megbújva talajt kaptak s fészket raktak-e, nem sikerült megállapítanunk. Természetesen még kevésbé lehet a magyarországi mozgalom méreteiről számot adni.

2. Tana

Russel elméletének legsajátosabb és legjellegzetesebb eleme az a mindent átfogó nagy perspektíva, melyet ő a Szentírás alapján az emberiség történelméről megrajzol.

Három nagy korszakban látja Russel Isten tervét az emberiséggel beteljesedni. Az első korszak a régi világ, mely Ádámtól a vízözönig terjed. Jellemzője az, hogy maga Isten közvetlenül érintkezik az emberekkel s az ő angyalai uralkodnak a világ fölött.

A második korszak a jelenlegi gonosz világ, mely – sajnos – évezredek foglal magában. A vízözöntől kezdődött s 1914-ben nyert befejezést. A sátán zsarnoki uralmát jelenti s rabszolgája neki az egész föld. Isten visszavonul a világtól, ritkán érintkezik vele s legfeljebb megleckézteti hébe-korba.

A harmadik korszak a jövő világ, mely 1914-ben Krisztus ezeréves uralmával kezdődött (millennium-korszak) és sohasem fog véget érni, örökké tart.

Érdekes és meglepő az az út is, amelyen Russel megállapításaihoz eljut. Az ő különleges, felelősségre nem vonható logikájával ugyanis így okoskodik:

A Genezis beszéli, hogy Isten a világot hat nap alatt teremtette s a hetedik napon megnyugodott. Az isteni pihenés kiindulópontja tehát az ember teremtése. Már most: Ádám teremtése óta 6000 év telt le s erre következik a millenniumi korszak, vagyis Krisztus ezeréves birodalma, mely után az Atya újra átveszi az uralmat a világ feleli. Eszerint a hetedik nap, vagyis az isteni nyugalom napja: $6000 + 1000 =$ azaz kereken 7000 évig tart. Ebből azonban nyilvánvaló Russel szerint, hogy a teremtés hat napjának mindegyike éppoly sokáig tartott. Tehát a teremtés hajnalától kezdve mostanáig éppen 49.000 év telt el.

Ádám teremtése 4128-ban Kr. e. történt, a vízözön pedig már két évre rá, tehát pontosan 4126-ban következett be. Az a bizonyos 6000 év tehát 1874-ben telt le. Ettől az időponttól kezdve esedékes Krisztus visszatérése, vagyis Krisztus újra itt időzik a földön, de egyelőre láthatatlan módon. S Russel és barátai éppen hirdetői Krisztus jelenlétének. Az evangéliumi korszak nagy aratása megkezdődött, eljött a bosszú napja, mely negyven évig tart, tehát 1914-ben érte el tetőpontját és végét. A sátán azonban nem enged, uralmához görcsösen ragaszkodik, fellázítja, egymásra uszítja, összekavarja az embereket. S ez a szomorú emlékü 1914, a háború kitörésének az éve.

De minden hiábavaló: a sátán s a tőle megszállt emberek vergődése, Krisztus ezeréves birodalma 1914-ben kezdetét vette. A régi világ lassankint eltűnik, összeomlik s helyébe egy új, boldog, nagyszerű élet lép.

Ezután a furcsa, önkényes fotodráma után (így nevezi Russel a teremtés történetét) már meg sem lepheti az embert az, amit Russel az ösbűnről, a megváltásról s a Megváltóról tanít.

Ádám vétkezett – mondja Russel – s ezért utódaival egyetemben halálra vagy helyesebben: megsemmisülésre lett ítélve. Az emberiségnek ez a teljes és tökéletes megsemmisítése be is következett volna, ha Isten végtelen irgalmában el nem határozza, hogy megváltja az emberiséget a büntől és a haláltól.

A megváltás nagy munkáját Jézus Krisztus, Isten szeretett fia hajtotta végre szenvedésével és kereszthalálával. Jézus Krisztus! – gondolkodik el Russel – mennyit tobzódott és őrvongott az emberiség az ő személye és kiléte felett. Az egyik Istennek, a másik embernek, a harmadik a mítoszok alakjának tartotta. Pedig mindnyájan tévedtek; egyiknek sem volt igaza. Krisztus kilétéről csak Russel szedi le az évezredes fátyolt.

Krisztus egy teremtett lény s az istenséghez csak annyi köze van, hogy Isten helytartójává tette meg őt. De azért Krisztus szellemi lény, aki csak később, születés folytán lett emberré. Ez az ő első eljövetele. A földön 33 évig élt, tanított, szenvedett, meghalt. Halála után harmadnapra feltámadt, de nem teste szerint vagy lelke szerint, hanem feltámadt olyannak, amilyen születése előtt volt, tudniillik szellemi lénynek. Negyven nap után felszállt az égbe s most birtokosa az isteni természetnek.

Természetesen a megváltás tanában is tévednek az összes keresztények. Krisztus megváltása csak azt jelenti, hogy most már minden egyes embernek meg van adva a lehetőség, hogy magát az örök életre vagy örök megsemmisülésre elhatározza, míg a megváltás előtt mindenki az örök halálnak volt eljegyezve.

Mi történt hát eddig az emberiséggel és mi fog történni ezután?

Akik 1874, tehát az evangéliumi korszak előtt éltek, mind öntudatlanul alusznak. Ezen idő óta azonban meg van adva az örök elhatározás lehetősége. Akik hisznek Jézus megváltó halálában, teljesen átadják magukat Isten akarátának s hű engedelmisséggel élnek halálukig, azok „Krisztus testének tagjai”, kikre örök élet vár. Haláluk után azonnal átváltoznak szellemi lényekké, az isteni természet részeseivé válnak s Krisztus ezeréves birodalmában mint papok és királyok fognak uralkodni. Ez az idő azonban betelt 1914-ben s azóta ebbe a kiválasztott, Szentlélektől szült társaságba nincsen bebocsáttatás.

A többiek pedig? Meghalnak; a halál által az álomnak, az öntudatlanságnak az állapotába esnek s abban maradnak a millenniumi korszakig, vagyis Krisztus második eljöveteleig, az Úrnak 1914. esztendejéig. A millennium alatt Krisztus megtöri a sátán hatalmát s ítéletet tart a világ s minden berendezkedése felett. A halottak lassankint feltámadnak s megkezdődik élők és holtak nagy kipróbálása. S mivel a millennium már itt van, benne vagyunk, tehát „milliók élnek most, akik sohasem fognak meghalni”. A millennium alatt mindnyájan, élők és holtak egyaránt, elhatározhatjuk, hogy vajon az örök életet vagy a megsemmisülést választjuk-e.

A millennium leteltével lesz meg a nagy ítélet, vagy jobban mondva a kiválasztás. A sátán végleg megsemmisül s vele mindazok, kik megtérni, megjavulni nem akartak. Pokolnak tehát nem jut szerep. Az üdvözültek számára azonban megváltozik a föld, a paradicsomi állapot visszatér s örökké fog tartani.

Ez a beteges képzelődés Russel gondolatmenete az emberiség történetéről s egyúttal egész rendszerének alapvető tanítása. A vallás s az evangéliumok más nagy kérdéseivel keveset törődik. Hisz az egy Istenben, de már a Szentháromság tanát gúnyolja s ezzel a számtani művelettel: $3 \times 1 = 1$ szereti nevetségessé tenni. A lélek halhatatlanságáról, pokolról, Oltáriszentségről már csak mint „a romlás borzalmairól” beszél.

Utoljára hagyjuk azt, amit az Írástanulmányok hírhedt hetedik könyve mond.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy e könyv történetét bizonyos homály fedi, akárcsak a zsidók Talmudját. Hogy létezik, annyi biztos. De hozzáférni szinte lehetetlen. A müncheni állami könyvtár például minden utánjárás dacára sem tudta megszerezni. Ezt csak titokban, kéz alatt szeretik terjeszteni.

Az adatok, amelyeket közlünk, Schlegel protestáns pap könyvéből (Die Wahrheit über die Ernsten Bibelforscher. Kehl, 1922) valók, aki azok hitelességét egész erkölcsi súlyával garantálja.

Eszerint a jelenleg fennálló egyházi és világi szervezetek a sátán csatlósai, akik fellázadtak az igaz Isten ellen. Ezért bűnösök, égbekiáltóan bűnösök, akikre haragos bosszú, a legszigorúbb, legbosszúállóbb ítélet várakozik, mely 1925-ig be is fog teljesedni.

Az ítélet végrehajtása rettenetes lesz. Vérben fog fürödni a világ s felfordulás, tömeggyilkosság, anarchia fogja kísérni.

A katolikus egyház a sátán helytartója, a ledérek anyja, a protestáns egyházak pedig romlott fattyúi a nagy ledérnek. Azért aki a legtöbb papot öli meg, az lesz az Úrnak a legbuzgóbb tanítványa. Mert mindez Isten terve, a Szentírás tanítása.

A kereszténységet el kell pusztítani a föld színéről. Pusztábbá kell tenni, mint amilyen kietlen a pusztta Palesztina körül.

Az anarchisták betű szerint milliószámra fogják az egyházi szolgákat legyilkolni.

A feldühödött nép a papság ellen fog fordulni, mint egykor a francia forradalom idején s egy borzalmas, véres farsangban fognak a harcban elesettekért maguknak elégtételt venni. S miért? Mert a papok prédikálták bele a népet a világháborúba és a romlásba.

A nagy, véres anarchiából azonban egy nép győzelmesen fog kikerülni s ez Izrael népe lesz. A zsidók lesznek a föld első népe s kormányozni fogják az egész emberiséget.

Ezek után nem csoda, ha a russelianizmust sokan a bolsevizmus talajkészítőjének és szálláscsinálójának tartják s a hatóságokat erélyes fellépésre akarják kényszeríteni ellenük.

Az se lehet utolsó kérdés, vajon honnan vannak a súlyos milliók, amik erre a tébolyult propagandára évek óta rámennek? A fent említett Schlegel utánajárt a dolognak, s úgy találta, hogy a szálak a gazdag New York-i zsidó bankárcéghez, Hirschhez vezetnek, aki a propaganda költségeit bőkezűen fedezi.

Hogy ebből mi igaz, nem tudjuk ellenőrizni. Annyi tény, hogy a millenisták a kereszténységet a legrémesebben üldözik, viszont a zsidókat feltűnően védik s a világhuralmat ígérik be nekik.

3. Megítélése

A millenistákat már szinte alig merjük a krisztusi kereszténység nagy családjához hozzászámítani. Tagadják a Szentháromságot, elvetik Jézus Krisztus istenemberi mivoltát s felforgatnak mindent, amiben a kereszténység mint alapigazságban eddig megegyezett.

Saját tételeiket pedig egyáltalán nem bizonyítják. Az egész Russel-féle világrend és számítás légből kapott koholmány, amit sem a múlt, sem a jelen tényei egyáltalán nem igazolnak.

Érzi-e valaki a nagy világváltozást? Érzi-e, hogy a sátán hatalma meg van törve s már kezdetét vette a millenniumi aranykorszak? Hol vannak a feltámadó halottak s mikor veszi kezdetét a nagy, francia forradalomra emlékeztető papgyilkolás?

Az Írástanulmányok VII. kötetének durva támadásai felmentenek bennünket attól, hogy velük komolyan foglalkozzunk s legfeljebb a hatóságok figyelmébe ajánlhatjuk állam- és társadalmat felforgató tanaikat.

e) Mormonok vagy az utolsó napok szentjei

1. Története

Olvasóim már hozzászokhattak a meglepetésekhez, a különös gondolatokhoz, a furcsa élettörténetekhez, de amit itt kapnak, ami itt következik, az mindent felülmúl. Úgy hat, mint valami bizarr keleti történet, mint valami csapongó fantáziájú író lehetetlen regénye. Pedig nem mese, valóság ez, a ki- és beszámíthatatlan amerikai életnek egy darabja. A mormonok élnek; nemcsak Pier Benoit furcsa, fantasztikus regényében, „A Sóstó”-ban, hanem a valóságban is.

A szekta alapítója az amerikai Smith József volt, aki 1805-ben született New York államban. Szomorú ifjúsága volt. Szülei keveset törődtek vele s mint az útszéli bogáncs, elhagyatva, neveletlenül nőtt fel.

A vallási kérdések kora ifjúságától kezdve igen érdekelték. Válogatás nélkül látogatta a legkülönbözőbb szekták összejövetelét. Különösen szerette az ébresztő vagy missziós beszédeket (revivals), ahol a szónok bűnbánatra int, a végítélet borzalmairól beszél. S míg mások térdre borultak, bűneik felett sírtak, jajveszékelték, ordítottak, örvongtek amerikai módra, addig az ő lelkében különös visszhangra találtak. Látomásai voltak a múltból s a jelenből egyaránt s felfedezte magában a próféta adományt.

Tizenötéves korában volt az első látomása, mint ő maga beszéli el. Épp egy erdőben járt, mikor szeme előtt összefolytak a fák, eltűnt a világ s egy nagy, fényes világítóoszlopot látott, mely lassan ereszkedett le feléje. A mennyei fényességben két alak tűnt elő kimondhatatlan szépségtől övezve. S míg ő megbabonázva, földbe gyökerező lábakkal állott, az egyik nevéen szólította s így szólt a másikhoz: „Ez az én kedves fiam, őt hallgassad”.

De ez csak kezdete volt a látomásoknak. Nemsokára egy angyal jelent meg neki, ki kinyilvánította, hogy egy meghatározott helyen, mélyen a földbe elásva aranytáblákat fog találni, melyek mint az Ó- és Újszövetség kiegészítései rendkívül fontos kinyilatkoztatásokat tartalmaznak.

Smith engedelmeskedett az angyalnak s a New York-i egyik halomból régi, szent adatokkal beírt táblákat ásott ki. Nemkülönböztetve két kristályt is, amelyet a fakó egyiptomi íráshoz szemüveg gyanánt kellett használni.

Ehhez a misztikus két kőtáblához furcsa történetek fűződnek. Smith szerint ugyanis az írás rajtuk újegyiptomi. Hogy ő mikor és hol tanult volna meg egyiptomiul vagy vajon azt is kinyilatkoztatásból tudja-e, azt homály fedi. A táblát ugyan nem, de egyes lemásolt betűit

Smith megmutatta egyszer egy szakembernek, aki nevetve jelentette ki, hogy benne egyiptomi nyelvről szó sincs s csak egy rossz viccről vagy szemtelen ámitásról lehet szó. Egy New York-i prédikátor özvegye pedig kijelentette, hogy a „Book of Mormon” című könyv tartalma nem más, mint az ő férje egyik regényének majdnem szószerinti másolata. De még érdekesebb és misztikusabb az a körülmény, hogy a táblák a „hitetlenek” számára láthatatlanok.

De Smith ezekkel a dolgokkal nem sokat törődött. Fanatikusan hitt vagy vakmerően csalt, – nem akarjuk még eldönteni. Egy gazdag parasztot megnyert tervének, pénzt kapott tőle s a földből ásott kinyilatkoztatás megjelent a könyvpiacra „A mormonok könyve” címen.

A könyv persze nagy feltűnést keltett. Csodálatos egy könyv volt; hozzá hasonló talán még sohasem jelent meg a világ könyvpiacán. Jámbor mondásoknak és esztelen állításoknak, egy-egy aranyigazságnak s hihetetlen bárgyúságnak zagyva keveréke. Így például elbeszéli Amerika őslakóinak a történetét a bábéli toronyépítéstől Krisztus után 424-ig. Eszerint az izraeliták tíz törzse országuk elfoglalása után Lehi nevű vezetőjük alatt kivándorolt Amerikába, úgy hogy a vörös indiánok e tíz zsidó törzsnek az ivadékai. Jézus halála után megjelent Amerikában s negyven napig tanította a népet s itt alapította meg az egyedül igaz keresztény egyházat. Sajnos, Izrael népe s vele az igaz krisztusi egyház az emberek bűnei következtében tönkre jutott. Utolsó prófétájuk Mormon volt, aki kijelentéseit az aranytáblákra írta s a földre ásta az utolsó idők szentjei számára, amit aztán Smithnek 1827-ben sikerült feltalálnia.

A furcsa könyvet sokan olvasták, de kevesen hitték el. Smith haragosan távozott hát hitetlen hazájából s Ohio államban telepedett meg. Itt felragyogott rá a szerencse csillaga s hamarosan 200 hívőt toborzott össze s velük megalapította „az utolsó napok szentjei”-nek gyülekezetét.

Smith hihetetlen energiával uralkodott népe fölött. Törvényt hozott, parancsolt, szinte élet és halál ura volt. Közben látomásai egyre szaporodtak s minden tettét prófétai mivoltával indokolta. Gazdasági vagy pénzügyi vállalkozásait éppúgy, mint például hírhedt törvényét a többnejűségről.

Közben azonban magáról sem felejtett el gondoskodni. Katonai parancsnok, vallási fő s szállodatulajdonos volt egy személyben

De ahogy szaporodtak hívei, úgy nőtt ellenségeinek a száma is. A józan elem megsokallta a mormonok örült viselkedését s fenyegető magatartást vett fel. A mormonok kénytelenek voltak hát távozni s Illinois államban telepedtek meg. Itt megalapították Nauvoo városát s szorgalmuk által, Smith zseniális vezetése mellett mihamar igen jó módhoz jutottak.

A boldogság azonban nem sokáig tartott. A körülöttük lakó nép gyűlölete és dühe oly mértéket öltött, hogy mikor a hatóság Smith-et különböző, törvénybe ütköző üzelmei miatt börtönbe vetette, még aznap éjszaka a börtönt megrohanták, őt és fivérét, Híramot megölték, a várost szétdúlták, a szép templomot lerombolták s a lakókat elűzték.

Smith meghalt, de halála csak használt a mormon mozgalomnak. Eddig is tisztelték, prófétát megillető fanatikus rajongással vették körül, de most halála után már szentet, vértanút láttak benne.

Ekkor Brigham Young vette át a prófétai hivatalt s a mormon nép vezérletét, melyben csupán a férfiak száma már 15.000-re rúgott. Mivel maradásuk nem volt az elpusztított városban, megkezdték újra a vándorlást. Brigham Young hihetetlen szervező erővel két év leforgása alatt áttelepítette őket messze, a nyugati sziklás hegyeken túl, a teljesen lakatlan, kopár Sóstó-medencéhez, Utah államba. A népvándorlás a legnagyobb rendben, de emberfölötti szenvedések és nélkülözések közepette, sziklás hegyeken és kietlen pusztaságokon át folyt le. 1847-ben érkeztek el az ő megígért Kánaánjukba s itt megalapították Salt Lake városát.

Brigham Young nagysága és szervező ereje csak itt tűnt ki igazán. A vadon, puszta helyet néhány esztendő leforgása alatt virágzó paradicsommá változtatta át. Hol azelőtt kietlen puszta volt s még madár se járt, ott most mormon városok fénylenek virágzó kertekkel, csatornákkal öntözött, jó megművelt földekkel. S a körben elszórt városkák között a középben diadalmasan emelkedik ki a főváros, Salt Lake, az utolsó napok szentjeinek Jeruzsáleme a világhírű mormon templommal, melyet a salomoni templom példájára negyven esztendeig építettek.

A Brigham Young sorsa is igen változatos volt. Az amerikai kormány mint a mormonok vezérét egy időre Utah állam kormányzójának is megtette, de már 1854-ben önkénye és kegyetlenkedései miatt a díszes állástól megfosztotta. A nép azonban vakon követte haláláig s dacolt az amerikai kormány minden reformkísérletével. 1877-ben végre meghalt Brigham Young; halálát a mormon népen kívül 17 feleség és 56 gyermek siratta.

A mormonok számát jelenleg 600.000-re becsülik, a nőket és gyermekeket nem értve bele. Nemcsak Amerikában élnek, hanem egy 2500 főnyi misszióssereg propagandája révén Angliában, Svájcban, Svéd-, Dán- és Németországban is találtak követőkre. Minálunk Temesvárt alakult egy kis mormon gyülekezet, melyről azonban most nem lehet hallani.

2. Tana

A mormonok büszke, fanatikus nép. Szenvedélyesen hisz világtörténeti elhivatásában, szentnek, az utolsó napok szentjeinek tartják magukat s ez a tudat mások iránt mérhetetlen gőgöt s megvetést önt beléjük. Akárcsak a régi zsidók, akik kéjelegtek Isten választott népének szerepében s még csak a felebarát fogalma alá se akarták bevenni a pogányokat.

Ez a felfogás csendül ki a mormonok tanításából is, melynek fundamentális tétele, hogy „a mormonok az egyedül igaz egyház a földön. Minden más keresztény egyház csak egy veszni induló pogány tömeg”.

Hiszik a Szentírást, de nem tartják a hit egyedüli forrásának. Vallásalapítójuk szava mindennél fontosabb nekik, mert Smith szent volt, próféta volt, akinek látomásai voltak, akivel angyalok, sőt maga az Isten beszélt. Ami Mohamed a mozlimnak, az Smith a mormonnak.

Azért tehát Smith akarata, illetőleg a neki tett isteni kinyilatkoztatás folytán a „Mormonok könyve” egyenrangú a Szentírással. Sőt szinte több annál, mert az utolsó nagy próféta kinyilatkoztatásait tartalmazza s az angyal szava szerint fontos kiegészítése az Ó- és Újszövetségnek. Egy második Szentírás az utolsó napok szentjei számára.

Itt áll tehát az egyik oldalon, mint a hitnek a forrása a Szentírás a maga isteni szépségével és erejével, a másik oldalon pedig a „Mormonok könyve” egy tanulatlan ember bárgyú, esztelen gondolatfűzésével. Mi jöhet ki a kettőből? Egy kimondhatatlan, meghatározhatatlan zagyvalék. Még gondolatnak is borzasztó a könyvek könyvét, a Szentírást egy tanulatlan ember kezétől megfejelve látni.

Ezek után nem csoda, ha rettenetes dolgok sülnek ki. Ha elvész az egész Írás ebben a buta emberi felöntésben s csak itt-ott csillan még meg egy-egy isteni sugár.

Ez a bárdolatlan zagyvaság üt ki azon is, amit a mormonok Istenről hisznek és vallanak. Mert míg egyrészt az Írás alapján állva az egy igaz Istent imádják s az Atya, Fiú és Szentlélek, tehát a teljes Szentháromság nevében keresztelnek, addig a Mormon könyv tanítása szerint több istenről is beszélnek. Hisznek az emberistenekben. Hiszik, hogy emberek is válhatnak istenekké. S titkon a lelke mélyén minden valamirevaló mormon abban kéjeleghet, hogy halála után megközelítheti a rejtett, fenséges istenséget s ő maga is istenné változhat át.

A léténél és lényénél fogva egy igaz Isten mellett vannak tehát fiókistenek is, akik ugyan származásuknál fogva emberek, de eredményes földi életükért, mint obsitot, az istenség glóriáját nyerik.

Hogy tanaik között nagy és bő szerepe van az úgynevezett utolsó dolgoknak, azt talán mondanunk sem kell. Azért is nevezik magukat az utolsó napok szentjeinek, mert a közeli világ végét várják. Krisztus másodsor is meg fog jelenni a földön s a második Sion az amerikai kontinensen fogja felállítani.

A hitnek is, mely oly életbevágóan fontos minden vallás életében, egészen más értelmezése van a mormonoknál. Nem egyenesen és közvetlenül Istenre, hanem saját hatalmi szervezetükre vonatkoztatják. Míg mi azt mondjuk, hogy hinni annyit tesz, mint igaznak tartani mindazt, amit Isten kinyilatkoztatott, addig a mormonok szerint a hit nem egyéb, mint meghódolás „a próféta” tekintélye előtt, nemkülönben a papság előtt, mely Istentől van hivatva s egyedül képes kézrátétel által a Szentlelket az embereknek közvetíteni. A próféta neve alatt természetesen a mormonok fejét kell értenünk.

A keresztséget csak felnőtteknek szolgáltatják ki és pedig teljes alámerítéssel. Az eredeti bűnben nem hisznek, mert azt Krisztus kereszthalála egyszersmindenkorra eltörölte.

A bűnbánat szükségességét erősen hangoztatják, mert lehetetlenség minden bűnt és bűnhődést egyedül a Megváltóra áthárítani. Ezért nagy szerepet tulajdonítanak a lemondásnak, önmegtagadásnak s azt az alkohol, dohány és luxus kérdésében szigorúan elő is írják.

De legkülönösebben hírhedtté váltak a mormonok a többnejűség folytán, melyet ők pátriárcsai házasságnak neveztek el. Szerintük a nő csak úgy üdvözülhet, ha valamelyik „szenttel” házasságot köt. S mivel mások üdvösségét elősegíteni mindenkinek szent kötelessége, következésképpen a férfiak számára a legnagyobb érdem, a legszentebb vallásos tett, minél több nővel házasságot kötni. Különben erős elszaporodásukat is ennek köszönhetik. A 10–15 feleséges, 40–50 gyermekes családapa nem ment ritkaságszámba.

Az amerikai kormány ugyan már 1871-ben fellépett a többnejűség ellen, de nem sok sikerrel. Hosszas harc és küzdelem után végre maguk a mormonok hoztak egy törvényt a kormány pressziójára 1890-ben, mely a szenteket a többnejűség kötelezettsége alól „fölmenti” azzal az indokolással, hogy azt „az állam törvényei tiltják”. De elvileg nem szüntették meg a törvényt.

Hogy vajon a gyakorlatban milyen a helyzet, nehéz megtudni. 1922-ben Utah kormányzósága ünnepélyesen kijelentette, hogy a többnejűség tíz év óta megszűntnek tekinthető. Utazók állítása szerint titokban még mindig dívik.

Hivatalosan azonban a többnejűséget az úgynevezett égi frigy váltotta fel. Mivel ugyanis tanításuk szerint a nő csak házasság, még pedig többnejűségben élő férfi házassága által üdvözülhet, ezért a férfiak elhalt nők emlékével házasságot kötnek. Így persze néha megesik, hogy egy-egy elhunyt nő egyszerre tíz élő férfiúval is eljegyzésbe kerül.

3. Megítélése

Aki e sorokat figyelmesen végigolvasta, nem térhet ki a megállapítás elől, hogy Smith, a mormonok prófétája közönséges csaló volt. Kemény szó, de nagyon meggondoltuk. Ez a rafinált parasztember kihasználta társai naivságát, hiszékenységét s vallást alapítva hasznot húzott belőlük.

Hihetetlen egy összetételű ember volt a legellentmondóbb tulajdonságokkal. A legelemibb műveltsége is hiányzott, de csodálatos szervező erő volt. Éles szemmel, törhetetlen energiával rendelkezett, amellet pedig a gyengeségig lágy tudott lenni. Rajongóan vallásos volt, de amellet mértéktelenül puha és érzéki.

Tanaira nincs mit mondanunk; ítél az önmaga felett. Egy rakoncátlan fantázia s egy vakmerő csalás közös művelete, amihez a józan észnek semmi köze.